

Schema generalizată a lui Manoilescu privind schimbul internațional de bunuri – o prezentare generală

Vasile Dogaru*

Abstract

Schema generalizată a lui Manoilescu privind schimburile internaționale de mărfuri, folosind principiul avantajului comparativ, este un instrument strict analitic, format din mai mulți algoritmi care susțin eficacitatea acțiunilor umane de luare a unor decizii, înainte și în timpul negocierii unui schimb, prin relaționarea acestor algoritmi. Prin urmare, respectându-se principiul economicității din știință, se realizează un spor de eficiență sprijinit pe cunoașterea științifică, această schemă reducând timpul de decizie al oricărui utilizator. Se asigură, în baza principiilor agregării alegerea variantei de schimb în cazul comerțului cu două sau mai multe bunuri. Folosirea schemei nu este condiționată de presupunerea unor ipoteze prealabile legate de schimb, precum autarhia sau echilibrul în comerțul cu bunuri, permițând analiza unei situații empirice date cu mijloace analitice oferite de algoritmi componenți.

Schema reunește într-un mod unitar, în legătură cu principiul avantajului comparativ, folosirea unor concepte, precum câștiguri din comerț, raport de schimb, frontiera posibilităților de producție, costuri de oportunitate, prețuri relative pentru înțelegerea fenomenului schimbului de bunuri. Folosirea frontierei posibilităților de producție se face însă separat de schema generalizată, în cazuri bine definite de măsurare a volumului sporit al producției în urma identificării avantajului comparativ. Schema generalizată a lui Manoilescu analizează numai câștigurile/ avantajele din comerț, folosirea acestora pentru un nou ciclu al producției fiind analizată ulterior conform conceptului de frontieră a posibilităților de producție.

În urmărirea interesului național, de aducere de valoare națională prin importul și exportul de bunuri pe perioade mari de timp, se au în vedere interesele individuale ale entităților sub o formă de agregare calitativă, diferită de însumarea cantitativă a avantajului comparativ sub formă de profit. Din perspectiva majorității entităților economice, a interesului național, alegerea unor mărfuri și stimularea exportului lor potrivit unei priorități care să aibă la bază eficiența sporită a acestora, apare ca o soluție rațională. În aceste condiții se susține aducerea de valoare națională prin exportul de bunuri, soluție valabilă simultan și pentru țara parteneră, ce este dovedită tot în baza principiului avantajului comparativ. Se susține astfel economisirea de resurse non-monetare, materiale, precum și de forță de muncă, prin urmare se are în vedere o direcție care nu poate fi urmărită în prima etapă a schemei. Aceeași schemă se aplică adecvat și la import.

Schema lui Manoilescu, are la bază necesitatea înțelegerii schimburilor din perspectiva entității economice (faza I), precum și a majorității intereselor economice (faza a II-a), datorită necesităților individuale relativ divergente în economiile concurențiale, bazate pe maximizarea profitului. Schema respectă cerințele conceptului de dezvoltare durabilă, prin extensie, și a legii entropiei, precum și a celei a cooperării. În aceste condiții este susținută menținerea unei tensiuni esențiale în operațiile de schimb, în baza concurenței existente conform legii cererii și ofertei, însă această tensiune este condiționată de respectarea cerințelor celor două legi menționate anterior.

Conceptele de câștiguri din comerț, raport de schimb, costuri de oportunitate, prețuri relative sunt folosite unitar și într-o legătură explicită în înțelegerea avantajului comparativ. Acesta este, așa cum a afirmat Samuelson, unul din principiile fundamentale adevărate din economie care nu trebuie dovedite neapărat. Deoarece în știință nimic nu se afirmă fără a fi dovedit, cu excepția unor aserțiuni inițiale presupuse adevărate, considerăm că importanța fenomenului de schimb în economiile concurențiale a necesitat argumentarea analitică într-un mod riguros a proprietăților principiului avantajului comparativ. Prezentă expunere sumară, prima realizată în formă scrisă la această mărime, are rolul de a asigura înțelegerea potrivit principiului globalității a unor fenomene și concepte importante din procesul de schimb, uneori analizate dispart sau parțial, fără a se susține înțelegerea lor unitară și din perspectiva sprijinirii unor decizii mai eficiente pentru ambii parteneri.¹

* Conferențiar universitar dr., Universitatea Creștină “Dimitrie Cantemir” București, Facultatea de Management Turistic și Comercial Timișoara, Email: vasile.dogaru@ucdctm.ro

¹ Acest studiu este o prezentare comprimată sau, uneori, mai în detaliu a unor capitole din lucrarea aflată în pregătire pentru publicare „Introducere în teoria comerțului internațional”. O prezentare publică a conținutului

Cuvinte cheie: avantaj comparativ, Manoilescu, Mises, legea cooperării, interes individual, costuri de comerț, principiul echității, interes național, economicitate analitică.

Până în prezent eforturile noastre s-au orientat spre construirea unei scheme propriu-zise de măsurare a avantajului comparativ și, mai puțin, spre a o susține cu unele idei sau pentru a infirma altele. În partea ultimă a prezentului studiu ne propunem să identificăm relații cu unele aserțiuni făcute în literatura de specialitate în secolul trecut, în special, în legătură cu constatările proprii. Partea strict analitică, referitoare la măsurarea prin schemă și la susținerea acestei măsurări va fi expusă în continuare separat.² Schema propriu-zisă nu este afectată și, deci, condiționată în susținerea valabilității sale, de alegerea sau nu a unor direcții de acțiune, precum cele referitoare la protecționism, industrii tinere, alegerea tehnicii. Dimpotrivă, algoritmi schemei susțin alegerea, în baza unor decizii adecvate, a oricărei direcții eficiente de acțiune din perspectiva avantajului comparativ. *Rolul principal al schemei generalizate este de a măsura „imparțial” efectul de avantaj comparativ în urma unui schimb. Luarea deciziilor într-o operațiune de schimb se face ca urmare a obținerii de informații prin combinarea a doi sau mai multor algoritmi din schemă, care împreună să se apropie cel mai mult de descrierea unei situații empirice de schimb.* În continuare se poate susține o interpretare a tendințelor istorice apărute în urma actelor de schimb internaționale la grupe mari de state clasificate după anumite criterii, singurele care, în sens strict, pot fi dovedite și dau substanță efortului de colectare și analiză a datelor în alegerea unor direcții de orientare a economiilor naționale în perioadele următoare (Georgescu-Roegen, 1971). Este necesar însă ca mijloacele și instrumentarul ales să fie folosite corespunzător, iar odată cu schimbarea tendințelor, la menținerea cauzelor, poate să fie susținută alegerea altor direcții de evoluție a dezvoltării economice.

Etapă a doua a schemei generalizate a lui Manoilescu este construită analitic în baza principiului avantajului comparativ prin identificarea unei ordini de priorități a produselor exportate și importate, astfel încât să existe o concordanță între interesele individuale, relativ divergente între ele datorită concurenței, și interesul național, acceptat ca o convergență a primelor interese (cel puțin a majorității). În această etapă se identifică anumite neconcordanțe între cele două tipuri de interese, astfel încât este necesară fixarea unor norme, referitoare la consumul de resurse, în același mod în care se identifică prin algoritmul costurilor de comerț creșterea consumului de resurse. Astfel, în acest algoritm în schimbul propriu-zis prețurile inițiale sunt afectate de cheltuielile de transport și de negociere, precum și de cele de transfer a proprietății.

În esență schema generalizată a avantajului comparativ a lui Manoilescu susține un comerț liber, fără o protecție a mărfurilor. Acest punct de referință în schimbul de bunuri este necesar, dar nu suficient. Este posibil în cazul cel mai frecvent din comerțul internațional, schimbul de bunuri contra monedă – cu excepția situației în care se regăsește lipsa de interes a unuia sau a celor doi participanți la schimb – ca după o identificare a itinerarului mărfurilor (și a monedei) potrivit algoritmilor schemei, mărimea avantajului comparativ să nu susțină declanșarea începerii operațiunilor de negociere în acest proces de schimb. Alt caz, ce se cere avut în vedere, se referă la asigurarea siguranței de funcționare a unui sistem economic național.

Lipsa răspândirii schemei lui Manoilescu, cu unele motive justificate și altele strict subiective – în parte datorate limitelor oricărei cercetări individuale, precum și a stadiului la care

acestui studiu s-a realizat în data de 14 iunie 2005 la Casa Academiei Române, în cadrul Seminarului de Modelare Macroeconomică, condus de academicianul Emilian Dobrescu, căruia îi aducem mulțumiri pe această cale pentru prilejul oferit, precum și pentru posibilitatea de a publica materialul în această formă.

² Algoritmii din schemă, ce vor fi prezentați în textul propriu-zis, au fost publicați după prezentarea schemei inițiale (Dogaru, 2000). Ultimul prezentat a fost cel referitor la costurile de comerț, finalizat în aprilie 2005 și susținut la o conferință în mai 2005, este în prezent în curs de publicare.

erau descoperite sau puse în evidență unele instrumente analitice în știința economică în perioada publicării sale – are ca punct de plecare în opinia noastră susținerea simultană a două direcții în cadrul demersului său: cea strict analitică, legată de schema teoretică și cea referitoare la identificarea unor efecte empirice (tendințe) în urma schimburilor internaționale potrivit acestei scheme deduse. Se pare că Manoilescu a fost conștient de această dificultate a susținerii simultane a celor două obiective, deoarece în ultima parte a activității sale de cercetare, ca o continuare a demersului său constant de rafinare a prezentării schemei inițiale, a expus într-un studiu din 1940 schema sa într-o formă extinsă și la nivel strict teoretic. Această ultimă punere în scena analitică s-a efectuat fără nici o legătură cu implicațiile posibile, într-o direcție sau alta, datorate schimbărilor calitative prin salturi din economie în zona comerțului internațional în baza intereselor individuale și naționale divergente.

După o încercare de fundamentare a măsurării avantajului comparativ eforturile noastre analitice s-au concentrat și spre o direcție nouă, de identificare și realizare de legături cu literatura de specialitate, în afara celei directe care analizează schema lui Manoilescu. Unele constatări se impun a fi analizate, după părerea noastră, cu înțelegerea cuvenită în contextul formării economiei politice ca știință. Eforturile lui David Ricardo și John S. Mill, ce urmează celor inițiale ale lui Adam Smith, au fost fundamentale în deschiderea unor direcții de cercetare, precum și de dovedire a valabilității (generale) a principiului avantajului comparativ în economiile concurențiale monetare. Încercarea lui Manoilescu rămâne una din cele mai sistematice în partea strict analitică, dacă este separată – fără a nega sau susține expres nici una din direcțiile sale constatate, referitoare la evoluția comerțului internațional – de aserțiunile sale legate de direcțiile de dezvoltare economică la acea vreme, care în esență însă deschid alte direcții de studiu și nasc alte controverse. Discursul analitic s-a complicat în timp în știința economică. Separarea ulterioară a științei economice de știința politică din cadrul economiei politice a generat alte probleme metodologice de unire a concluziilor științifice într-un proces unitar de luare a deciziilor de către ființa umană (Buchanan, 1975, cap10, nota 4). Acestea s-au datorat în principal separării în două a obiectului de activitate inițial și care în parte se suprapune, iar parțial poate rămâne neacoperit de către obiectul ambelor științe. Această separare, folosită de noi ca un avantaj în plan teoretic, ne-a permis distanțarea în plan analitic de deciziile (politicile comerciale), susținând o măsurare riguroasă (în sens tare) a avantajului comparativ, respectând astfel cerințele principiului economicității analitice.

1. Cadrul general de observare a avantajului comparativ: barterul a două entități economice cu două produse

Studiul avantajului comparativ s-a efectuat de regulă numai asupra unor eforturi parțiale ca, de exemplu, forța de muncă. Unii cercetători, precum Mihail Manoilescu, au încercat să fundamenteze mai riguros o schemă teoretică prin observarea eforturilor totale. Mai mult, acesta a urmărit avantajul comparativ și din perspectiva interesului național, asupra căreia ne vom opri în prezentul studiu. Încercarea de a surprinde, dintr-o perspectivă globală asupra eforturilor și efectelor, avantajul individual al unei entități într-un schimb simplu prin identificarea unei scheme de cuantificare ar rezolva, date fiind anumite premise, epuizarea majorității variantelor posibile. Urmărirea deducerii unui algoritm al relațiilor dintre avantajele fiecărei entități și cel total într-un schimb barter simplu susține în continuare o coerență a înțelegerii actului de schimb într-o negociere real-empirică posibilă. Schema dedusă poate fi extinsă în continuare și la studiul avantajului comparativ parțial, din perspectiva numai a unui factor de producție, având însă ca punct de referință avantajul total al fiecărei entități economice. Cazurile principale posibile din realitatea empirică, schimbul folosind moneda, adăugarea la prețurile inițiale a costurilor de comerț, extinderea folosirii principiului avantajului comparativ în schimburile externe sau

comercializarea simultană a mai multor produse vor putea avea la bază acest algoritm al schemei teoretice generalizate a comerțului internațional a lui Mihail Manoilescu dedusă în această primă etapă numită a avantajului individual.

Economiștii analiști studiază avantajul comparativ în schimbul barter simplu prin observarea unor relații de inegalitate între prețuri și/sau costuri (Deardorff, 2004; Krugman, 2000; Ruffin, 2002). Situându-ne pe poziția de observare a unei entități economice, prin relațiile de inegalitate algebrice se surprinde într-o operațiune de barter cel mult sensul importului și exportului fiecăreia din cele două produse. Este posibil ca entitatea economică urmărită să nu fie interesată în a efectua schimbul extern datorită unui avantaj comparativ relativ și absolut prea mic. Mai mult, în lipsa unei argumentări prin măsurare este posibil ca avantajul presupus, însă necuantificat, să nu se refere numai la entitatea economică observată, ci la întreaga operațiune barter, privită în ansamblul său.

Unele studii recente au încercat să fundamenteze o schemă teoretică care cuantifică avantajul comparativ în comerțul internațional pornind de la cercetările lui Mihail Manoilescu de acum trei sferturi de secol (Dogaru, 2000). La provocarea matematicianului Stanislaw Ulam făcută economiștilor prin Paul Samuelson din deceniul al optulea al secolului trecut de a identifica în știința economică o propoziție adevărată nebanală, s-a răspuns prin formalizări sub forma literală și/sau prin deducerea de inecuații care să argumenteze în acest sens principiul avantajului comparativ.

Ludwig von Mises arată că principiul costului comparativ, care stă la baza înțelegerii avantajului comparativ, este un caz particular al legii universale a asociației (1949, pag. 159). Prin exemplul pe care îl prezintă într-un barter simplu, Mises surprinde necesitatea cooperării în schimbul și/sau în fabricarea de produse ca urmare a specializării fiecăreia din cele două entități economice în producția și/sau schimbul unui produs. Problema măsurării avantajului comparativ nu este însă clarificată în sens strict. Deși Mises arată că prin specializare rezultă o producție mai mare în ansamblu la cele două produse, nu este cuantificat însă acest avantaj total, precum și avantajul fiecăreia din părți din acest avantaj. Cuantificarea este și va rămâne una din problemele esențiale ale economistului de rezolvat, inclusiv în înțelegerea avantajelor din schimb (Ibidem, pag. 3).

Măsurarea simultană și corelată a avantajelor din schimbul dintre două entități economice, pe care ne propunem să o rezolvăm în continuare prin deducerea de formule, va fi urmărită inițial într-un barter simplu printr-o analiză globală a activității de schimb. Pentru început este necesar să observăm în baza principiului interesului faptul că fiecare dintre entitățile economice aflate pe o piață concurențială monetară este preocupată de a obține un volum de profit cât mai mare – acesta fiind avantajul ce îi rămâne în baza acțiunilor proprii – și mai puțin, deci oarecum indirect, de cantitatea și structura producției.³ Faptul că aceste entități realizează unele proiecții prin noul plan de producție pentru următorul ciclu de fabricație pornind și de la cantități, nu schimbă esența scopului activităților lor. Urmărirea principiului interesului individual în forma lipsită de egoism, enunțat clar pentru prima dată în știința economică de Adam Smith, reprezintă cerința inițială a înțelegerii mecanismului de schimb în baza avantajului comparativ.

Cuantificarea avantajului comparativ al fiecărei entități economice, având în vedere eforturile tuturor factorilor de producție, prin identificarea schemei analitice de negociere a profitului, este unul din punctele de referință principale ale observării noastre. Entitatea economică compară în baza costurilor de oportunitate două variante, iar odată aleasă situația cea

³ Deși facem abstracție în această etapă a analizei de existența monedei, interesul producătorilor și al comercianților de acumula profit-monedă într-o cantitate maximizată, nu poate fi suspendat, deoarece dispăre în mare măsură aspectul concurențial al schimbului. Prin reducerea oricât de mult a complexității lumii real-empirice în baza unor premise și ipoteze, observăm că situația reală rămasă nu poate deveni strict analitică, și astfel explicată numai în baza logicii aristotelice. Este necesar astfel să acceptăm în expunerea noastră prezența, alături de judecățile analitice, și a celor dialectice.

mai avantajoasă, se presupune că se așteaptă, la același efort depus, la un avantaj relativ mai mare.⁴ Privit din perspectiva principiului economicității analitice, demersul nostru se va concentra asupra modalității în care putem formula aserțiuni – cu o utilizare ulterioară a lor în practică – pentru o teorie generală a schimbului, prin cuantificarea avantajului comparativ relativ folosind numai prețuri, iar pentru avantajul absolut monetar și cantități.

Vom accepta inițial, de asemenea, faptul că acțiunile indivizilor în procesele economice, inclusiv în cele de schimb și de consum, reprezintă rezultatul comportamentului social într-un context temporal-istoric dat, explicate pornind de la necesitățile de existență materială și de la cele de reprezentare ale individului conform teoriei reprezentării sociale (Moscovici, 1984). Prin urmare, aceste acțiuni, urmărite în generalitatea lor maximă sunt o consecință și a unei tehnologii, a unui nivel disponibil al resurselor materiale și monetare, precum și a formei proceselor de producție. În lipsa unei economii monetare concurențiale sau, în situația extremă, a unei economii asemănătoare – fără monedă ca instrument-marfă și fără cerințele unui număr minim de principii generale acceptate în social, ca cele ale efortului minim și al interesului (Georgescu-Roegen, 1971), precum și a fără aplicabilitatea legii cererii și ofertei – rezultatele concluziilor noastre este posibil să nu fie valabile.

Principala limită evidentă în analizele de până acum ale avantajului comparativ din schimbul internațional dintre două mărfuri este folosirea numai a prețurilor interne. La o observare sumară această abordare este în contradicție cu cea a folosirii raportului de schimb (tradus uneori *ca termen de comerț, terms of trade* en), concept în baza căruia, din contră, sunt agregate numai prețurile internaționale. În plus, este evident că poziția fiecăreia din două entități economice participante la un schimb internațional de produse, – din perspectiva căroră sunt comparate prețurile interne cu cele internaționale, ultimele stabilite prin negocieri – constituie două puncte de referință inițiale *diferite* ce trebuie avute în vedere pentru a fi relaționate. În lipsa legăturii dintre prețurile interne și internaționale ar însemna că, de exemplu, avantajul comparativ total, al ambilor parteneri, nu ar fi același din perspectiva fiecăreia dintre aceștia. Cerința comparării și relaționării simultane a prețurilor interne și internaționale se va dovedi necesară pentru a verifica cuantificarea avantajelor comparative parțiale diferite, susținute de interesele individuale opuse ale celor doi participanți, așa cum vom demonstra prin deducerea a două formule ale avantajului relativ în cadrul schemei generale. Prin această schemă vom încerca astfel să relaționăm într-un mod mai riguros cele două avantaje comparative diferite ale partenerilor de schimb.

Folosirea, alături de prețurile interne, a prețurilor internaționale în schema de calcul dedusă, soluție pe care ne propunem să o susținem, explică împărțirea prin negocieri a avantajului total potrivit interesului individual al fiecărei entități economice. O formulă care să măsoare cele două avantaje însumate sprijină, împreună cu cele două formule care cuantifică separat avantajul fiecăreia, observarea nivelului echității din etapa comercială, de negocieri individuală, din schema generalizată a lui Mihail Manoilescu (Dogaru, 2000). Această analiză va fi apoi punctul de plecare principal pentru studiul etapei următoare, privind eficiența producerii și a schimbului de bunuri, în urmărirea interesului *agregat* al tuturor entităților economice din perspectiva interesului național. Observarea globală a tuturor eforturilor fiecăreia din cele două entități economice va permite în această situație de aserțiuni referitoare necesare pentru urmărirea corelată a celor două etape, într-o încercare de identificare a respectării și a principiului echității.

Îmbinarea în aceeași formulă de către Manoilescu a efectelor din cele două etape, cea comercială, a cuantificării avantajului pornind de la interesul individual, și cea a interesului național identificat în baza productivității măsurată prin raportarea volumelor de efecte și la cele

⁴ În continuare, fiecare entitate va urmări, după negocierea prețurilor, obținerea avantajului maxim, și nu neapărat o alocare eficientă a resurselor materiale. Această direcție se cere a fi studiată la analiza frontierei posibilităților de producție și a dezvoltării durabile în legătură cu extinderea aplicării principiului avantajului comparativ în schimburile interne, ultima necesitând a fi observată din perspectiva cea mai extinsă posibilă.

de eforturi, a limitat, în opinia noastră, posibilitatea de extindere a rezultatelor acestuia în continuarea observațiilor lui Adam Smith și David Ricardo referitoare la avantajul absolut și comparativ.⁵ Analiza avantajului comparativ la nivelul economiei naționale, în încercarea de a sintetiza în aceeași formulă a două direcții relativ opuse, efectele prin preț și cele prin productivitate, a redus astfel posibilitatea de extindere a concluziilor lui Manoilescu.

Separarea observării avantajului comparativ în cele două etape are ca punct de referință inițial constatarea unei mobilități relativ diferite a factorilor de producție într-o economie națională. Aceasta generează o ierarhizare diferită a produselor, realizată pe de o parte, potrivit eficienței calculate prin raportarea volumelor de efect la cele de efort totale, iar pe de altă parte în comparație cu cea după profitul relativ obținut. Aceste ierarhizări diferite din cele două perspective sunt susținute parțial de modificarea structurii consumului și deci de schimbări în structura producției. Or, statul, ca *representant* al interesului general al unui sistem economic național, urmărește și promovarea unor produse eficiente, precum și o structură a producției care să acopere consumul intern și să asigure o creștere a valorii naționale atrase prin relațiile de comerț exterior. Detalierea aspectelor legate de etapa a doua a avantajului comparativ necesită o analiză separată efectuată sumar la punctul 6. Prima etapă a analizei avantajului comparativ ne propunem să o detaliem în continuare.

Observarea schimbului simplu de mărfuri, barterul cu două produse, stă la baza înțelegerii oricărei acțiuni de cooperare în actele economice. Studiul cuantificării avantajului comparativ în schimbul internațional de mărfuri într-o economie concurențială este necesar să aibă inițial în vedere urmărirea efectelor de profit monetar din producerea și schimbul acestor două mărfuri. Înțelegerea oricăror altor fenomene de schimb mai complexe, cu mai multe mărfuri și/sau cu mai mulți participanți, cu sau fără efectuarea de compensări prin marfă, se sprijină pe generalizarea relațiilor deduse în acest caz simplu. Înlocuirea mărfii schimbate într-un barter cu o monedă internațională, acceptată de vânzător, are rolul de a ne apropia de o situație real-empirică din schimbul de mărfuri. Avem în vedere exportul sau importul unei mărfi, independent de operațiunea de compensare cu o altă marfă, necesară sau nu într-o perioadă, ce ar trebui adusă în contrapartidă.⁶

Vom presupune existența a două entități economice, situate fiecare în câte o țară, care intenționează să schimbe între ele două mărfuri: să cumpere fiecare câte o marfă și să vândă în locul acesteia o altă marfă echivalentă ca valoare de schimb. Faptul că cele două entități economice sunt și producători sau că, la acest nivel de generalitate al observațiilor, entitatea economică este echivalată cu o țară nu are importanță în acest stadiu de început al analizei. În studiu se face însă deosebirea dintre interesele individuale ale entităților economice și cel general, la nivel național, ultimul putând fi acceptat deocamdată ca o agregare a primelor interese.

⁵ În lipsa analizei de către noi a unor rezultate din studiul acestuia publicat în 1940 în *Weltwirtschaftliches Archiv* de la Universitatea din Kiel, menționat într-o notă de subsol în continuare, și la care face referire expresă Manoilescu în cazul exprimării unei opinii contrare (ediția română, subcapitol Schema teoretică) ne obligă la această rezervă în a formula o concluzie definitivă. În acest stadiu al studiului nu vom face deosebire dintre avantajul comparativ și cel absolut (fundamentat inițial de Adam Smith), considerând ultimul avantaj inclus în primul din perspectiva schimbului. Aserțiunea necesită a fi argumentată ulterior.

⁶ Cooperarea în activitățile umane susține definiția omului ca ființă socială. Înțelegerea la nivel analitic a schimbului în baza avantajului comparativ este, așa cum arată Mises, contribuția, în principal, economiștilor Adam Smith și David Ricardo. Reluarea de către Manoilescu a analizei detaliate a avantajului comparativ a fost una din contribuțiile și schimbările de direcție din prima jumătate a secolului trecut în cercetarea acțiunilor economice din perspectiva eficienței acțiunii umane la nivelul economiei mondiale. Prezentarea inițială a formulei generalizate a lui Manoilescu fără o demonstrare explicită a deducerii sale (Dogaru, 2000) necesită a fi reluată prin susținerea detaliată a valabilității în schimbul barter standard. Extinderea folosirii schemei este necesară a fi argumentată ulterior și în alte câteva direcții principale: vânzarea-cumpărarea de produse folosind rata de schimb dintre două monezi, schimbul intern de produse, introducerea costurilor în actele de comerț prin modificarea prețurilor interne inițiale avute în vedere.

Prin urmare, vom accepta că substituția, întâlnită în diverse lucrări economice, dintre entitate economică și țară nu este esențială. Distincția dintre producător și comerciant nu este avută în mod expres în vedere deoarece este urmărit numai avantajul sub formă de profit ca diferență dintre prețurile interne și cele internaționale. Analiza se va detalia, din această perspectivă, la observarea schimbului intern și unde se are în vedere costurile și deci profitul care rezultă ca diferență între mărimea acestora și prețurile interne, astfel că atunci va apare mai evident existența valabilității unui avantaj comparativ și în relațiile dintre producători.⁷

Folosirea în practică a schemei prezentate în continuare are la bază necesitatea fiecărei entități economice de a-și face un calcul separat al avantajului comparativ, comparând eforturile proprii prin utilizarea simultană a prețurilor interne și a celor internaționale. Urmărirea interesului propriu, de a mări acest avantaj comparativ, nu se poate realiza în lipsa unor asemenea estimări efectuate mai ales înaintea, precum și în timpul negocierilor.

Până în prezent încercările de generalizare a cuantificării în situații tip a avantajelor comparative și absolute potrivit principiului costului comparativ, cu excepția lui Manoilescu, au fost formulate în termeni generali vagi. Deși uneori tendința arătată corespundea cu interpretarea datelor numerice din exemple, aceasta nu îndeplinea condiția de verificare a includerii tuturor cazurilor posibile, în baza presupunerilor făcute, și nu se măsura separat mărimea celor două avantaje comparative parțiale ale celor două entități economice.

Confuzia principală a pornit de la separarea analizei prețurilor (costurilor) interne de cea a prețurilor internaționale (naționale) negociate de părți. Este necesar, astfel, pentru început a face distincția dintre prețul internațional dominant în baza căruia se începe negocierea majorității cantităților vândute și prețul efectiv care se stabilește între entitățile economice din țări diferite într-o operațiune de schimb. Vom considera aici ca preț internațional nivelul real negociat de două entități economice din două țări, acest calificativ fiind atribuit în sens slab (weak sense).⁸

În lucrările de comerț internațional, așa cum s-a arătat, nu se face legătura dintre prețurile interne și internaționale și, de regulă, prețurile internaționale nu sunt luate în considerare (Krugman, 2000, pag. 21). Necesitatea cuantificării legăturii dintre prețurile interne și internaționale – deși aceasta este ascunsă aparent în studiul avantajului comparativ într-un schimb simplu prin existența a cel puțin două monede, și de fluctuația permanentă dintre mărimile ratelor de schimb ale acestora – nu poate fi negată în baza calculului repetitiv pe care îl face orice comerciant la fiecare operațiune comercială. *Generalizarea celor mai simple situații ce să servească apoi la revenirea, prin restrângerea ipotezelor, la altele mai complexe care să*

⁷ Analiza avantajelor din schimburile interne s-a efectuat inițial într-un studiu separat (Dogaru, 2003b). Situația este expusă sumar în continuare. Pentru a ne apropia cu demersul nostru cât mai mult de situațiile tip întâlnite în realitatea empirică, vom face precizarea – care este necesar a se relua separat la analiza cazului costurilor de comerț – că, în calcule concrete, prețurile interne se măresc cu costurile efectuate (costurile de transport, asigurare etc) conform clauzelor negociate (clauza de livrare, transport, transfer al riscului). Avantajele comparative relative și cele absolute ale ambelor entități economice se vor modifica vizavi de cele calculate în baza prețurilor inițiale.

⁸ Este necesar, de asemenea, a observa că prețul internațional poate fi înțeles și ca medie a prețurilor din tranzacțiile unei mărfi dintr-o anumită perioadă și într-un areal geografic regional, procedeu care poate fi reluat și extins până la nivel de economie mondială. Aceste prețuri agregate calculate ne conduc mai mult spre forma indicelui prin care se calculează raportul de schimb din comerțul internațional. Pentru încheierea unei teorii a schimbului este necesară integrarea în acest context și a legii prețului unic. Prezentarea în literatura economică, de exemplu, a două comportamente ale prețului sau costului diferite pe termen lung și scurt, ultima perioadă fiind din necesitate analitică inclusă în prima, neagă aplicarea logicii aristotelice în baza terțului exclus datorită nerespectării cerinței de unicitate a timpului. Unele remarci privind inconsecvența înțelegerii unitare a timpului sunt detaliate în articolul nostru „Noțiunile de termen lung și scurt în economia analitică” (2002c). Pentru construirea unei teorii a schimbului este necesară și stabilirea relației dintre prețul de cerere și de ofertă, deoarece presupunerea existenței în literatura neoclasică a unui preț de echilibru cu nivel unic nu este în măsură să explice multiplele puncte de negociere (echilibru) de pe axa capacității de producție. De altfel, alături de această ultimă inconsecvență analitică, unele cercetări recente neagă forma crescătoare a curbei prețului unitar al ofertei, cel puțin în industria prelucrătoare (J.K. Whitaker, *Alfred Marshall*, în PAL III, pag. 356).

permite o observare a cazurilor empirice va fi un alt punct de referință avut permanent în vedere.

Manoilescu este primul economist care a observat sistematic și a cuantificat în exemplul din textul lui Ricardo, în baza principiului avantajului comparativ, avantajul referitor la schimbul dintre vin și postav. Analiza sa s-a efectuat sub aspect formal și de fond, încercând să se observe posibilitatea de generalizare. Studiarea relațiilor din comerțul internațional îl conduce la concluzia că exemplul lui Ricardo, referitor la schimbul posibil dintre Anglia și Portugalia, este oarecum inversat față de situația reală de la începutul secolului al XIX-lea, în care Anglia era în avantaj absolut în exporturile sale față de Portugalia (Ricardo, pag. 127, după Manoilescu, 1937, pag. 196). În analiza principală Manoilescu constată că principiul avantajului comparativ trebuie extins *dincolo de* schimburile individuale, finalizate în baza interesului individual prin obținerea de profit, identificând un alt avantaj, cel al aducerii de valoare economică în interiorul unei economii și care corespunde interesului național. **Concluzia** la care ajunge este că *țările nu au stabilită o ordine de prioritate a mărfurilor la export în baza eficienței, care să le permită să aducă în interior mai multă valoare economică. La import apare lipsa aplicării similare a aceleiași scheme*, referitoare la aducerea din afara economiei naționale a valorii sau producerea mai eficientă în viitor la intern a acestor mărfuri.⁹

În majoritatea lucrărilor care analizează relații economice internaționale, avantajul comparativ din schimbul de mărfuri se explică, așadar, numai prin legătura dintre prețurile interne din cele două țări. Este adevărat că individul și entitatea economică sunt tentați oarecum, înainte de a efectua schimbul, să știe care este situația din „curtea vecinului”. Însă această tendință este limitată, deoarece entitatea economică nu are, de regulă, informații permanente despre prețurile interne din țara partenerului. Acesta nu poate să relaționeze astfel cele patru prețuri interne ale celor două mărfuri. În realitatea empirică, entitatea economică va negocia prețurile internaționale, ajungând uneori cu partenerul său la o înțelegere, fără a cunoaște și prețurile interne din țara în care este rezident acesta.

Este evident că și poziția celui alt comerciant este similară, fiind o „oglinză” a primei situații din perspectiva negocierii. În aceste condiții, se poate presupune, în baza principiului raționalității, că dacă entitățile economice vor accepta un nivel al prețurilor internaționale, vor exista avantaje comparative din schimb pentru fiecare din ambele părți fără ca acestea să fie necesar să-și cunoască reciproc prețurile interne.

Constatarea necesității luării în calcul a prețurilor internaționale înlătură o stare legată de menținerea confuziilor existente în măsurarea avantajului comparativ.¹⁰ Referitor la cunoașterea

⁹ În analiza lui Manoilescu în aceeași formulă prețul este însă înmulțit cu productivitatea. În sens strict, cele două mărimi având *comportamente* opuse, semnificația economică a formulei nu poate fi dedusă. O observare mai detaliată a acestei consecințe este necesar a fi efectuată la studiul avantajului comparativ în baza interesului național. De aceea, unul din motivele urmăririi separate a avantajului comparativ potrivit interesului național a avut în vedere această constatare. Al doilea se referă la faptul că la nivel național eficiența se identifică prioritar prin volume (cantități sau valori reale raportate la un punct de referință), iar la nivel individual prin avantaje comparative sub formă de profit. În același timp s-a introdus în noile formule raportul dintre prețurile internaționale, Manoilescu fiind atras, ca și alți economiști analiști, în aceeași capcană a nefolosirii acestora, specificând că prețurile interne din cealaltă țară, pot fi pe rând prețuri internaționale. În această situație avantajul total s-ar suprapune peste cel al fiecărei părți, așa cum se va observa în relațiile deduse, ceea ce ne-ar conduce la un paradox. Pe de altă parte, observațiile noastre referitoare la cercetarea operei lui Manoilescu sunt oarecum limitate, deoarece în lucrarea sa principală acesta face precizarea că nu acceptă o polemică științifică până la citirea de oponent, cel care critică teoria sa, a articolului său din *Weltwirtschaftliches Archiv* de la Universitatea din Kiel din ianuarie 1940, la care nu am avut acces până în prezent, nefiind tradus după cunoașterea noastră din limba germană (1929, pag. 228). Prin urmare, pentru a face constatări privind dezvoltarea acestui subiect pornind de la concluziile lui Manoilescu, este necesară înțelegerea poziției autorului din acest articol. În aceste condiții, unele din observațiile noastre pot fi considerate generale. Algoritm (sistemul de formule) dedus a fost numit *schema generalizată a lui Mihail Manoilescu* deoarece rezultatele, deși parțial sunt diferite de cele ale lui Manoilescu, au avut ca reper inițial al analizei pe cele ale acestuia.

¹⁰ Eforturile noastre s-au îndreptat, după publicarea în 2000 a articolului referitor la schema generalizată a avantajului comparativ, spre identificarea unor relații similare cu cele deduse de noi pornind de la demersul inițial al

prețurilor interne din țara parteneră, se poate presupune o situație care, deși este necesară, nu se întâlnește de regulă în țările în curs de dezvoltare, aceea de a pune la dispoziția entităților economice prețurile interne din alte țări prin intermediul agenților economici de pe lângă ambasadatele existente în aceste țări. Aceste date ar asigura în fazele de negociere și semnare a contractelor de vânzare cumpărare private, precum și a tratatelor comerciale dintre țări, un spor real de informație.

Cu aceste premise formulate situația generală a unui schimb barter simplu poate fi expusă în detaliu. Informațiile referitoare la prețurile și cantitățile generice, folosite într-un schimb barter, prezentate în tabelul 1, asigură o observare și o înțelegere mai exactă a acestei situații.¹¹

Entitatea economică E are disponibilă pentru schimb o cantitate de marfă la export, q_{e1} , la valoarea în monedă internă de $q_{e1}p_{e1}$. Fie că aceasta a produs marfa – încât să poată fi vândută inițial pe piața internă la prețul p_{e1} , aspect care este detaliat separat la studiul avantajului comparativ din schimburile interne (Dogaru 2003b)¹² – fie că ea a fost cumpărată la prețul p_{e1} de la un producător nu are importanță aici. Entitatea E urmărește ca prin exportul acestei mărfi (produsul $Pr1$), precum și prin importul unei alte mărfi (produsul $Pr2$), cerută la intern și care s-ar putea vinde în condiții pe care le vom identifica în continuare, să-și asigure un avantaj comparativ.

Tabelul 1. Prețurile interne și internaționale și cantitățile a două entități economice într-un barter simplu

Entitate/Produs	Cantități	Prețuri interne	Prețuri internaționale
Entitatea E			
Produsul 1, $Pr1$	q_{e1}	p_{e1}	P_1
Produsul 2, $Pr2$	q_{e2}	p_{e2}	P_2
Entitatea I			
Produsul 1, $Pr1$	q_{i1}	p_{i1}	P_1
Produsul 2, $Pr2$	q_{i2}	p_{i2}	P_2

Valoarea la care ar putea exporta această marfă este $q_{e1}P_1$, prețul internațional P_1 fiind exprimat într-o monedă care nu ar mai ridica probleme de convertibilitate față de o altă monedă, pentru a cumpăra marfa $Pr2$ din țara I. În lipsa convertibilității s-ar prelungi explicațiile, însă nu s-ar modifica în esență schema dedusă (a se vedea schema cu monedă). Entitatea economică I,

lui Manoilescu. Patru situații, din cele identificate, pot fi menționate ca fiind mai apropiate de această schemă. Acestea se referă la eforturile economiștilor Henri Denis, Alan Deardorff, Reiffers Jean-Louis și Roy Ruffin, însă în nici una nu este cuantificat în detaliu avantajul separat al celor două entități economice și, în continuare, nu este făcută corelația cu cel total. Deși Reiffers (Ency. Ec., vol I, pag. 1025, figura 2) sesizează o poziție asemănătoare cel mai mult de situația argumentată în articolul nostru (2000) și demonstrată acum detaliat, este necesar de semnalat că și H Denis s-a apropiat de înțelegerea situației, pentru ca apoi să o nege (Denis, 1966, pag. 330-1). Recent, în mai multe articole ale lui Roy Ruffin (2002) și Alan Deardorff (2004) am identificat unele apropieri – în sensul stabilirii unor relații ordinale între prețuri – față de schema generalizată. Recent, într-un articol din ianuarie 2005, Deardorff se apropie semnificativ printr-o argumentare literală de unele constatări formalizate numeric prin schema generalizată.

¹¹ O succesiune de legături posibile cuantificate în baza unor noțiuni (preț relativ, cost de oportunitate, raport de schimb) este prezentată detaliat separat într-un articol (Dogaru, 2002a, pag. 167). De altfel se justifică necesitatea revizuirii/ restrângerii conținutului acestor noțiuni sau cel puțin al definirii lor într-un sistem relațional (față de celelalte). A se vedea și unele precizări din Anexa 1A de la acest studiu.

¹² A se vedea și precizările de la punctul 5.

din țara importatoare, are nevoie de marfa $Pr1$, deoarece prețul internațional la care o cumpără i-ar permite, exportând produsul-marfă $Pr2$, să obțină, de asemenea, un avantaj comparativ.

Entitatea E vinde așadar marfa $Pr1$ la valoarea $q_{e1}P_1$ și cumpără marfa-produs $Pr2$ la aceeași valoare monetară. Vânzând în intern marfa importată va obține o valoare $q_{e2}p_{e2}$. Pentru a fi interesată de acest schimb este necesar ca această valoare să fie mai mare decât valoarea la intern a primei mărfi (1.1).

$$q_{e2}p_{e2} > q_{e1}p_{e1} \quad (1.1)$$

În alte condiții, interesul entității economice E dispare, deoarece se poate presupune că nu există avantaj comparativ. Aceleași judecăți, făcute în condiții similare, sunt valabile și pentru entitatea economică I.

Ne propunem să eliminăm cantitățile din formulele deduse ale avantajului comparativ parțial, deoarece acestea sunt exprimate în unități de măsură diferite, aspect care ar complica decodificarea, înțelegerea folosirii în condiții simplificate a acestor formule în practică. Deoarece cele două cantități de mărfuri au valori internaționale egale rezultă egalitatea (1.2).

$$q_{e2} = \frac{q_{e1}P_1}{P_2} \quad (1.2)$$

Înlocuind cantitatea q_{e2} din formula (1.2) în inegalitatea (1.1) se poate ajunge prin transformări elementare la formula (1.3).

$$\frac{p_{e2}}{p_{e1}} > \frac{P_2}{P_1} \quad (1.3)$$

Calculul avantajului relativ pentru entitatea E se deduce conform formulei (1.4) sub formă de indice.

$$A_{vrE} = \frac{p_{e2}}{p_{e1}} : \frac{P_2}{P_1} \quad (1.4)$$

Avantajul monetar absolut al entității E, A_{vaE} , se determină prin înmulțirea sporului avantajului relativ cu valoarea internă exportată conform formulei (1.5).

$$A_{vaE} = q_{e1}p_{e1} * (A_{vrE} - 1) \quad (1.5)$$

Avantajul relativ al entității economice I se calculează în mod similar (1.6).

$$A_{vrI} = \frac{p_{i1}}{p_{i2}} : \frac{P_1}{P_2} \quad (1.6)$$

Avantajul absolut al entității economice I se măsoară potrivit formulei (1.7).

$$A_{vaI} = q_{i2}p_{i2} * (A_{vrI} - 1) \quad (1.7)$$

Avantajul relativ total în schimbul simplu sub formă de barter se determină prin indice, înmulțind avantajul relativ al celor două entități.

$$Avrt = AvrE * AvrI = \frac{P_{e2}}{P_{e1}} : \frac{P_2}{P_1} * \frac{P_{i1}}{P_{i2}} : \frac{P_1}{P_2}$$

Prin simplificarea celor două raporturi ale prețurilor internaționale se deduce formula avantajului relativ total al celor două entități economice (1.8).

$$Avrt = \frac{P_{e2}}{P_{e1}} : \frac{P_{i2}}{P_{i1}} \quad (1.8)$$

Raportul dintre prețurile relative din formula (1.8) este considerat în studiile despre schimburile internaționale de mărfuri ca având semnificația avantajului realizat de entitatea exportatoare E. Manoilescu a făcut, de asemenea, alături de alți economiști o presupunere care, pentru calculul avantajului comparativ la nivel de entitate economică, nu are în vedere condițiile din realitatea empirică: prețurile interne din țara importatoare sunt pentru exportator prețuri internaționale (1929; 1937ed germană, (1986), pag. 148 și pag. 248). Dacă observăm această situație în „oglină” ar rezulta că nivelul avantajului comercial este egal pentru cei doi participanți la schimb, schimbul fiind considerat simetric, contrazicând astfel tocmai ce acesta a încercat să demonstreze: inegalitatea schimbului. Presupunerea sa nu este valabilă, fiind ușor de verificat conform argumentării algebrice de mai sus.¹³

Pentru a observa avantajul comparativ din celebrul exemplu al lui Ricardo să urmărim informațiile prezentate de acesta¹⁴: „Anglia ar putea fi în așa fel condiționată de împrejurări, încât pentru a produce stoffe să necesite munca a 100 de oameni anual; iar dacă ar încerca să obțină vinul s-ar putea să aibă nevoie de munca a 120 de oameni pe aceeași perioadă de timp. De aceea Anglia va găsi că este în interesul ei să importe vin și să-l cumpere prin exportul de stoffe. Pentru producția vinului, în Portugalia, s-ar putea cere doar munca a 80 de oameni pe timp de un an; iar pentru a produce stoffa în aceeași țară s-ar putea cere munca a 90 oameni pe aceeași perioadă de timp. Ar fi, prin urmare, avantajos pentru ea să exporte vin în schimbul stoffei” (Ricardo, pag. 127, după Manoilescu, 1929, pag 196). Prezentarea lui Ricardo este în opinia lui Manoilescu „mai scurtă și mai puțin clară” (1929, pag. 196).

Conform formulei (8) de mai sus avantajul relativ total este de 1,35.

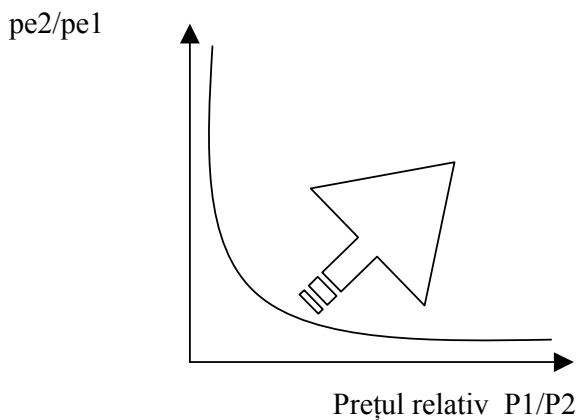
¹³ Pentru a ne menține cu analiza cât mai aproape de realitatea empirică, vom observa că această situație de excepție, avută în vedere în lucrările de specialitate, este totuși valabilă parțial pentru indivizii care participă la micul trafic de frontieră. În acest caz avantajul total este avantajul individului care se deplasează cu cantități reduse de produse în țara vecină și aduce alte cantități pe care le vinde în țara sa. Observăm că avantajul parțial al partenerului „dispare”, avantajul total fiind cel al individului, deoarece traficanțul își vinde singur marfa către consumatorul final din „țara importatoare”. În orice alte cazuri, chiar dacă „pătrunde” în spațiul economic al altei țări – situație imposibilă în prezent în condiții normale în schimburile dintre două entități economice rezidente în două țări diferite – va vinde însă marfa unui intermediar și va fi nevoit să împartă avantajul comparativ total cu acesta. Cota cedată va fi probabil mai mică și va fi stabilită prin negociere, deoarece riscurile și cheltuielile cumpărătorului-intermediar, aferente costurilor de transport și taxelor de la graniță suportate de inițiatorul operațiunii de schimb, sunt mai mici. În această ultimă situație pentru calculul avantajelor relative se aplică formulele (1.4) și (1.6).

¹⁴ În exemplul său Ricardo a expus această situație simplă sub o formă relativ ermetică, care ridică simultan problema nu numai a cuantificării, ci și a faptului dacă acesta s-a referit la eforturile totale pentru procurarea mărfii sau numai la cele ale forței de muncă. Pornind de la această neînțelegere, prin neaplicarea principiului globalității, majoritatea modelelor care au apărut în studiul schimburilor internaționale au segmentat efortul total, ajungându-se uneori la paradoxuri sau neînțelegeri explicate în continuare. Pe de altă parte, dacă Ricardo s-a referit la costurile totale interne și a „eliminat” granițele dintre cele două țări, nu vor rezulta concluzii diferite, așa cum se poate constata la extinderea studiului avantajului comparativ în schimbul intern (Dogaru, 2003b).

$$\frac{120}{80} : \frac{100}{90} = 1,35$$

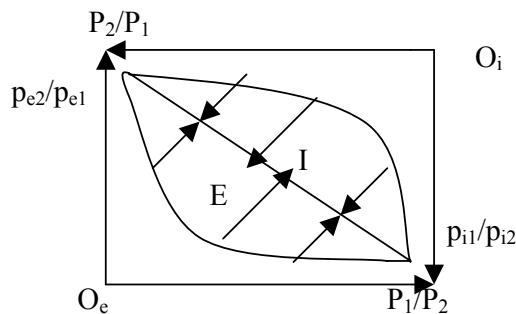
Manoilescu calculează acest nivel, însă introducerea productivității – în realitate a cantității – complică, fără a fi necesar, cadrul de observare presupus prin ipoteze. Ricardo nu ne oferă alte date despre schimbul propriu-zis din acest exemplu, astfel că referitor la împărțirea avantajului comparativ total de către cele două țări nu avem nici o informație. Orice presupunere făcută în continuare, în acest sens, nu mai are nici o semnificație care poate fi fundamentată riguros.

Se poate urmări acum, într-un spațiu grafic abstract bi-dimensional – pentru a observa mai ușor posibilitățile de a realiza avantaj comparativ din perspectiva fiecăreia dintre părți – aria de relaționare reciprocă în baza formulelor avantajului relativ și total. Având ca nivel de referință poziția entității economice E, punctele care arată un avantaj comparativ pentru acesta sunt situate deasupra hiperbolei din graficul 1.

Graficul 1. Calculul avantajului relativ al entității economice E

Folosirea unei diagrame similare cu cutia lui Edgeworth-Bowley asigură identificarea suprafeței/marjei de negociere a celor doi comercianți (graficul 2).

Graficul 2. Identificarea granițelor de negociere în schimbul barter cu două produse

Suprafață delimitată de cele două hiperbole construite fiecare în baza relației dintre două prețuri relative, ce constituie cutia lui Edgeworth-Bowley din grafic, reprezintă marja de

negociere. Săgețile arată tendința entităților economice de a negocia un preț relativ internațional adecvat pentru realizarea unui avantaj comparativ relativ de mărime egală cu cel al partenerului sau chiar să aibă un avantaj relativ mai mare față de acest nivel mediu de referință. Nivelul mediu al avantajului comparativ relativ total este reprezentat prin linia dreaptă din interiorul suprafeței delimitată de cele două hiperbole. Dată fiind suprafața dintre hiperbole, cuprinzând punctele care „măsoară” fiecare mărimea avantajului total din perspectiva ambelor entități economice, se poate demonstra relativ ușor că acest avantaj total este *indiferent* față de punctul de referință. De altfel se poate deduce ușor că avantajul relativ total, din perspectiva entității economice I, este o *inversare* a formulei 1.8 (1.8’).

$$Avrt_{(I)} = \frac{P_{i1}}{P_{i2}} : \frac{P_{e1}}{P_{e2}} \quad (1.8')$$

Tendința „de fugă” a punctului de negociere spre linia centrală oblică a cutiei surprinde intenția de a câștiga cât mai mult posibil în urma unui act de schimb. În funcție de poziția de pe piață, negocierea prețurilor internaționale, prețurile interne fiind considerate fixe pe perioada negocierii, va asigura o poziție mai favorabilă sau mai puțin favorabilă, în dauna sau în avantajul celeilalte entități economice.¹⁵

2. Schimbul internațional de bunuri contra monedă

Într-o economie concurențială monetară, entitățile economice din majoritatea țărilor sunt dependente în relațiile economice internaționale de existența unei monezi străine acceptate în aceste operațiuni și deci de rata de schimb dintre moneda din țara proprie și această monedă. Cuantificarea schimbului de mărfuri prin prețul monetar în baza principiului avantajului comparativ ne permite studierea analitică a situației reale cel mai des întâlnite în schimbul internațional de mărfuri: exportul sau importul unei mărfi necondiționat de operațiunea inversă a altei mărfi.¹⁶ Studiul va trebui să ia în considerare unele modificări față de cerințele unui barter cu două mărfuri, necesare pentru înțelegerea acestui proces de schimb. În primul rând, în orice analiză a unei operațiuni de export de mărfuri unilaterală, de export sau import nerelaționat reciproc, nu mai sunt urmărite și prețurile interne ale partenerului, ca în cazul operațiunii de barter. Acum însă analiza este necesar să aibă în vedere utilizarea de monedă, care în perioada de „depozitare” este posibil ca să se deprecieze sau să se aprecieze. Direcția noastră principală de observare nu este de a urmări nici cel puțin colateral acest fenomen, de altfel considerat

¹⁵ Graficul este construit pornind de la două situații ce presupun poziții distincte de referință ale ambelor entități economice. Prin acest grafic, o formă de redare simplificată a realității analitice, se încearcă să se surprindă explicit legătura dintre punctele de referință diferite, respectiv poziția proprie a fiecărei entități economice. Există și alte forme posibile de expunere/ redare grafică a acestei situații, din perspectiva unică a avantajului relativ al fiecărei entități economice. Pentru detalii a se urmări articolul nostru (2002b, pag. 178-181). O combinație a acestor grafice ar arăta de asemenea, „simetria” situațiilor posibile în schimbul dintre două părți. Este necesar de semnalat că în manualele de management internațional peste această etapă a studiului avantajului comparativ, în fond cea mai importantă, se trece relativ repede. Negocierea în sistemul win-win este necesar să aibă în vedere, conform formulelor analitice stabilite, și posibilitatea studierii și cuantificării schimbului asimetric. Tendința de atenuare a analizei economice în știința economică și de extindere a managementului a fost semnalată și de Georgescu-Roegen (1971, nota 79, cap. al IX-lea).

¹⁶ Proprietatea de adimensionalitate (neutralitate) – lipsa unităților de măsură – la prețurile relative a făcut posibilă „ignorarea” prezenței de monede diferite în schema generalizată a avantajului comparativ.

important având în vedere schimbarea imperceptibilă a rolului de instrument al monedei în marfă-instrument.¹⁷

Trecerea la studiul în plan analitic a acestei situații din economia empirică, a schimbului simplu prin intermediul monedei, nu modifică esențial analiza în legătură cu observarea condițiilor de negociere ale prețului internațional potrivit avantajului comparativ. Și în acest caz se impune identificarea unui punct de referință stabil în judecățile noastre ulterioare. Faptul că în aceste condiții un act de vânzare-cumpărare este divizat în două procese în comparație cu schimbul barter, nu ne va împiedica să urmărim în baza aceluiași formule, așa cum se va demonstra în continuare, schimbul de mărfuri în cele două secvențe fragmentate inițial, pe care ulterior să le unificăm/defragmentăm. Dacă vom reuși să îndeplinim această cerință va fi respectat principiul economicității analitice cu referire la observarea globală a realității, necesară pentru înțelegerea schimbului de bunuri ca un tot unitar.

Intenția de a obține profit prin aprecierea monedei, tendință inexistentă în condiții normale într-o economie reală la producătorii-comercianți, poate fi urmărită separat ca un scop pur speculativ. Prin acceptarea monedei ca instrument, depozitarea acesteia este necesară însă pentru menținerea unei rezerve care să asigure realizarea tocmai a funcției sale inițiale (de bază), aceea de a facilita schimbul de mărfuri. Conceptul de dezvoltare durabilă susține indirect necesitatea observării modificării acestei poziții deoarece, în baza presiunii crescânde care se exercită asupra resurselor materiale (naturale și prelucrate) limitate, suntem obligați la o urmărire mai detaliată a posibilelor efecte ale monedei asupra schimbului și consumului de mărfuri.¹⁸

În schimburile inițiale moneda folosită în cuantificarea prețului era un mijloc, iar marfa-produs obiectul principal. Obținerea unui surplus monetar sub formă de profit la sfârșitul operațiunii de vânzare-cumpărare – ce asigura fie posibilitatea reluării ciclului economic la o scară lărgită prin investire, fie un consum mărit – era considerat un efect stimulat de antrenare.¹⁹ În operațiunile de import sau export actuale folosirea „supapei” monedă, *dincolo* de (în afară de) această funcție, face necesară pentru entitățile economice participante la schimb și, prin extensie, pentru state, calcularea periodică a echilibrului relativ al schimburilor economice internaționale, cât și a celor financiare. Moneda devine o marfă-înlocuitor cu ajutorul căreia, și separat pentru care, se va calcula permanent balanța în schimburile externe.

În cazul exportului sau importului unei mărfi raportul de schimb dintre cele două monede asigură calcularea avantajului comparativ parțial prin relaționarea acestuia cu cel dintre prețul intern și cel internațional. Apare o relativă independență a schimbului unei mărfi față de cel al

¹⁷ Datorită deprecierei sau aprecierii, moneda tinde să devină în economiile concurențiale o marfă-instrument susținând unele efecte/ acte de manipulare economică. Trecerea în timp de la o monedă cu o valoare intrinsecă la una de instrument-formal și apoi la stadiul de marfă-instrument poate genera unele fenomene care să aibă efecte diferite de cele ale unui schimb barter, dificil (și insuficient) de urmărit în schimbul de bunuri-mărfuri numai dintre proprietarii acestora. Constatarea că volumul monedei este în creștere relativă mai accentuată, în raport cu modificarea volumului de bunuri economice de aproape o jumătate de secol, a generat intense discuții pe plan internațional. Începând cu a doua jumătate a secolului trecut s-au efectuat unele studii (Comisia lordului Radcliffe din 1957) (Addison, 1990, pag. 277). Recent unii autori semnalează o sporire semnificativă la nivel mondial a acestui raport dintre volumul de monedă și cel de marfă identificat recent la nivelul de 62: 1 (Korten, 1995; Revista Universității Harvard, după Curs de economie politică al ASE București, 2000, format electronic).

¹⁸ Deși preocuparea noastră privind existența acestui fenomen este indirectă nu putem să nu constatăm că în relația identificată dintre avantajul comparativ și obiectivul dezvoltării durabile, prin apariția acestei noi resurse „inepuizabile” (a monedei), datorită tendinței de creștere accentuată a volumului acesteia, pot lua naștere unele dezechilibre generate de deplasarea spațială și deci și *în timp* a unor volume semnificative de produse din economia reală dintr-un spațiu economic în altul în lipsa unor eforturi reale corespunzătoare.

¹⁹ În unele civilizații vechi *surplusul din schimb* în comerțul cu bunuri nu era prezent. Faptul că în civilizația incașă schimburile se făceau fără a exista un surplus-profit nu a împiedicat-o să ajungă la un nivel relativ ridicat de prosperitate. Dispariția acesteia, pe de altă parte, este posibil să fie legată într-o anumită măsură și de lipsa la acea vreme a acestui element motrice, care să aibă la bază existența spiritului de dominare concurențială a ființei umane ce este verificabil în activitățile de schimb prin intermediul profitului (Georgescu-Roegen, cap 1).

altor mărfuri. Condițiile de desfășurare ale unui barter simplu se caracterizează prin lipsa posibilității de diversificare a alegerii mărfurilor necesare pentru import sau export datorită lipsei concordanței posibile a cererii și ofertei celor doi participanți, precum și a posibilității reduse de divizibilitate a volumelor de mărfuri astfel încât să existe o egalitate valorică a volumelor schimbate. Problema poate deveni mai complexă în cazul existenței mai multor mărfuri schimbate (barterul multiplu). Prezența monedei, mărește flexibilitatea schimburilor, însă cresc riscurile la care se supun beneficiarii-depozitari de monedă, printre care se regăsesc și foștii proprietari de marfă, datorită fluctuației permanente a ratelor de schimb. Fiind vorba de o stocare tranzitorie – pentru a cumpăra alte mărfuri necesare procesului de producție sau numai pentru desfășurarea proceselor de schimb –, influența în schimb a fluctuației monedei nu poate fi neglijată.

În identificarea prezenței avantajului comparativ modificările raporturilor de schimb dintre monede sunt asemănătoare în economie unei mișcări browniene. *Existența fluctuației permanente a ratelor de schimb dintre monede a limitat (îngreuiat) în ultimele decenii în special, în opinia noastră, posibilitatea identificării unor relații de cuantificare a avantajului comparativ total relaționat de cel al fiecăreia din cele două părți.*

Comerțul monetar (prin bursa de valori) este astăzi relativ independent de cel cu mărfuri. Un schimb succesiv între mai multe monede ne poate situa în postura de câștigători sau perdanți ai incrementului (profitului în general) din asemenea operațiuni. *Lipsa tranzitivității între ratele de schimb ale diverselor monede, pe de o parte, oscilarea permanentă a ratelor de schimb în jurul unui curs de referință stabilit de băncile naționale, fluctuant, de asemenea, pe de altă parte, este uneori un îndemn tacit pentru trecerea de la activitățile de producție și cele conexe de comerț către cea a operațiunilor (speculative) de pe piețele valorice.*

Formula avantajului relativ, stabilită în condiții de barter, poate fi folosită și în schimbul dintre monede de pe piețele valorice, deoarece relația asigură cuantificarea avantajului comparativ din orice schimb de marfă, iar moneda a devenit, așa cum am arătat, în economia monetară concurențială o marfă-înlocuitor. Acceptarea cursurilor fluctuante a deschis această direcție. S-a trecut, fără a se sesiza în lucrările de specialitate într-o măsură suficientă, la acceptarea monedei ca marfă-instrument (înlocuitor), cu o independență relativ stabilă, deși moneda este în fond numai o *convenție*.²⁰

Raportul de schimb dintre moneda națională și cea internațională, ultima acceptată simultan de entitățile economice exportatoare și importatoare, devine în noile condiții ale acestui schimb real un raport de schimb/preț relativ care se va compara cu raportul dintre prețul intern și cel internațional negociat. Pentru a detalia relațiile dintre aceste raporturi se va relua schema schimbului barter. Printr-o transformare elementară avantajul relativ al entității E din formula 1.4 poate fi rescrisă în 1.4'.

$$A_{vrE} = \frac{P_{e2}}{P_2} : \frac{P_{e1}}{P_1} \quad (1.4')$$

Raportul dintre prețul intern al produsului Pr2 din țara E din formula inițială, pe_2 , și prețul internațional al acestui produs *devine* rata de schimb dintre moneda națională și moneda

²⁰ Acceptarea, datorită gradului de repetabilitate ridicat a folosirii acestei convenții, a unei asemenea extensii (a mărfii-monedă) face ca ea să influențeze permanent „cealaltă realitate”, a mărfurilor-bunuri, spre care se îndreaptă din nou acum atenția cercetătorilor economiști potrivit noii concepții a dezvoltării durabile. Existența necesității de a reduce consumul de resurse naturale – în cazul când acest fenomen se consideră și se acceptă ca necesar la nivel de norme naționale și, în continuare, internaționale – va determina, dacă se va menține tendința prezentă de creștere accelerată a volumului de monedă, o repoziționare a locului/ rolului monedei. În măsura în care cantitatea de monedă existentă nu va fi controlată este posibil ca volumul de marfă să fie manipulat spațial și temporal în consum în direcții asimetrice (ergodice, nu aleatoare, în sensul dat de Gergescu-Roegen acestui termen), fără ca principiul echității în sens extins să mai fie respectat.

internațională. Potrivit noii formule se determină avantajul relativ al unei entități economice exportatoare, A_{vrE} (2.1).

$$A_{vrE} = Rsc_1 : \frac{P_{e1}}{P_1} \quad (2.1)$$

unde:

Rsc_1 – rata de schimb (monedă națională/ monedă convertibilă) din țara exportatoare.

Notă: Păstrarea simbolurilor prețurilor celor două produse din schema inițială are în vedere necesitatea identificării semnificației economice printr-o comparare mai facilă în prezentul studiu.

În schimbul simplu, cu o marfă exportată, *în contrapartidă* cu o monedă convertibilă, apare acum clar că micșorarea prețului internațional de export ar reduce avantajul relativ. Această situație este înțeleasă cel mai bine de un întreprinzător, deoarece îi influențează acestuia volumul încasărilor. În mod similar, prin analogie, mărirea prețului de import îi reduce acestuia avantajul relativ și, în continuare, pe cel absolut (volumul valoric).

Existența avantajului comparativ la export este certificată printr-o rata de schimb mai mare în comparație cu raportul dintre prețul intern și cel internațional. În baza acestei formule s-a realizat legătura dintre calculul avantajului comparativ prin barter și cel al avantajului în cazul schimbului prin monedă. În acest caz economia reală este *amestecată* cu cea nominală. Utilizarea monedei în schimburile repetate, în baza avantajului comparativ relativ referitor la exportul unei mărfi, susține astfel indirect transformarea monedei-instrument în marfă-înlocuitor.

Un calcul asemănător se va face și de către entitatea economică I, importatoare a produsului Pr1, exportat de E. Prin rearanjarea prețurilor din formula 1.6 se va identifica rata de schimb din formula avantajului relativ al entității I.

$$A_{vrI} = \frac{P_{i1}}{P_1} : \frac{P_{i2}}{P_2} \quad (1.6')$$

Raportul dintre prețul intern al produsului Pr2 din țara I din formula inițială, p_{i2} , și prețul internațional al acestui produs se transformă/devine rata de schimb dintre moneda națională și moneda internațională. În aceste condiții, se determină avantajul relativ al unei entități economice importatoare, A_{vrI} , în cazul importului produsului Pr1. Avantajul relativ pentru unitatea economică importatoare I se va identifica din situația duală a exportului aceluiași produs de către entitatea E, conform formulei (2.2).

$$A_{vrI} = \frac{P_{i1}}{P_1} : Rsc_2 \quad (2.2)$$

unde:

Rsc_2 – rata de schimb (monedă națională/monedă convertibilă) din țara importatoare.

Ratele de schimb ale celor două entități E și I sunt calculate ca raport între monedele lor naționale și o monedă internațională în care sunt măsurate prețurile internaționale P_1 și P_2 . Existența a două monede internaționale în schimbul barter de mărfuri al entităților E și I poate genera încă o situație ce trebuie explicată. Prin existența a două monede internaționale diferite, avantajul comparativ s-ar calcula prin însumarea celui din schimbul celor două bunuri cu a celui din schimbul dintre monezi. Această ultimă situație este necesară a fi detaliată separat. Identificarea *unui avantaj comparativ* legat de posibile câștiguri în baza relației dintre monedele

în care sunt exprimate prețurile internaționale și cele în care sunt exprimate ratele de schimb nu este analizată aici, însă are la bază, de asemenea, algoritmul din schema inițială generalizată a lui Manoilescu (faza 1).

În urma trecerii după anul 1971 la fluctuația liberă a monedelor a apărut o nouă problemă de cuantificare. Între două rate de schimb ale monedelor din două țări având ca punct de referință aceeași monedă internațională nu este respectată condiția de tranzitivitate nici cel puțin în sens slab. Astfel produsul dintre aceste două rate de schimb nu este egal, în majoritatea situațiilor, cu rata de schimb corespunzătoare dintre cele două monede naționale, Rsc_3 .

$$Rsc_1 * Rsc_2 \neq Rsc_3 \quad (2.3)$$

Rsc_3 – rata de schimb dintre cele două monede naționale, ale celor două țări în care sunt rezidente entitățile economice participante la schimbul barter (conform schemei inițiale).

În aceste noi condiții apărute în studiul avantajului comparativ în schimbul dintre două mărfuri, produsul avantajelor comparative relative relaționate potrivit schemei teoretice generalizate a lui Mihail Manoilescu sunt egale cu un avantaj relativ total, diferit de cel obținut într-un schimb barter simplu, A_{vri}^* .

$$A_{vrE} * A_{vri} \neq A_{vri}^* \quad (2.4)$$

De aceea constatările de până acum, inclusiv cele legate de considerarea avantajului relativ total ca fiind avantajul relativ al unei entități economice, stopează posibilitățile de analiza globală datorită acestei „rupturi”, a lipsei trecerii testului de tranzitivitate a indicilor simpli calculați prin aceste prețuri relative. Înmulțirea acestor două avantaje relative ale entităților economice E și I, mai fluctuante în prezent datorită oscilațiilor permanente ale monedei, și neegale cu avantajul relativ total, datorită lipsei tranzitivității dintre cursurile de schimb ale monedelor ar dubla sau ar genera un *gol* în acest avantaj relativ total real înregistrat într-un schimb simplu cu ajutorul monedei. În lipsa unui coeficient de ajustare propus mai jos, verificarea permanentă a volumului avantajului comparativ relativ total în baza mărimilor celor două avantaje relative parțiale nu ar mai fi posibilă.

În cazul importului mărfii Pr2 de către entitatea economică E formula 1.4 are forma de mai jos.

$$A_{vrE} = \frac{P_{e2}}{P_2} : Rsc_1 \quad (2.5)$$

unde:

Rsc_1 – rata de schimb (monedă națională/ monedă convertibilă) din țara importatoare E.

În această situație se urmărește ca raportul dintre prețul intern al produsului importat și prețul internațional corespunzător să fie mai mare decât rata de schimb Rsc_1 . Astfel, având ca punct de referință moneda națională prin raportul de schimb al acestei monede pe piața de valori (inter)națională, este necesar a se realiza un avantaj comparativ al entității E.

În cazul exportului produsului Pr2 de entitatea I, formula 1.6 are forma următoare.

$$A_{vri} = Rsc_2 : \frac{P_{i2}}{P_2} \quad (2.6)$$

unde:

Rsc_2 – rata de schimb (monedă națională/ monedă convertibilă) din țara exportatoare I.

În mod similar, dacă avantajul comparativ relativ măsurat sub formă de indice este supraunitar, entitatea I va realiza profit. Prin urmare, în toate situațiile de schimb în care este folosită moneda rolul celei de-a doua mărfi din operațiunea de barter este preluat de moneda națională, prin prețul acesteia pe piața internațională.²¹

Schimbul prin monedă cu ajutorul ratei de schimb segmentează înțelegerea avantajului comparativ, fundamentată la barterul cu două mărfuri în două faze: exportul de către entitatea E a primei mărfi Pr1 cu încasarea de monedă, rata de schimb devenind punctul de referință. Separat și, deci, oarecum independent, se desfășoară importul celeilalte mărfi, plata fiind efectuată de către entitatea economică I prin moneda depozitată în prealabil în cazul plății imediate. Folosirea monedei asigură separarea în timp a celor două operațiuni, rezolvând, așa cum s-a arătat, și problema lotizării/ segmentării independente, fără echivalarea valorică, a cantităților necesare din fiecare din cele două mărfuri.

Condiția egalității dintre volumele valorice ale cantităților din cele două mărfuri, necesară într-un barter, ce a asigurat posibilitatea construirii schemei teoretice a avantajului comparativ, este acum suspendată. Apare o nouă problemă cea a tranzitivității ratelor de schimb, generate parțial de fluctuația permanentă și relativ independentă, și care nu asigură o studiere a tendinței evoluției avantajelor relative totale în schimbul dintre două sau chiar mai multe grupe de mărfuri. În urmă cu peste trei decenii a fost folosit un nou preț relativ agregat, paritatea puterii de cumpărare, care a redeschis parțial drumul înlăturării acestui neajuns al fluctuației. Existența unei agregări a prețurilor relative interne, în baza conceptului de paritate a puterii de cumpărare sprijină posibilitatea de a ne apropia mai mult de raporturile, măsurate prin intermediul prețurilor, dintre eforturile de producere a mărfurilor, independent de raportul de schimb dintre monedele naționale.²²

Paritatea puterii de cumpărare (PPC) respectă în sens slab și testul tranzitivității. Avantajul este evident deoarece între două rate de schimb din două țări având aceeași monedă ca punct de referință, așa cum s-a observat, nu există, de regulă, tranzitivitate. În lipsa respectării cerinței tranzitivității, necesare pentru determinarea avantajului relativ total pornind de la avantajul relativ al fiecărei entități, cele două avantaje relative vor trebui corectate adecvat. Formula avantajului relativ total în schimbul dintre două bunuri fără a folosi moneda, A_{vrt} , se rescrie prin corectarea avantajului relativ total din formula 2.4, ca produs dintre cele două avantaje parțiale și un coeficient de ajustare care să corecteze lipsa circularității dintre ratele de schimb dintre cele două țări, K_s (2.7). Coeficientul se calculează prin raportul adecvat dintre cele două rate de schimb și asigură refacerea inegalității din formula 2.4.

$$A_{vrt} = A_{vrt}^* * K_s \quad (2.7)$$

unde:

A_{vrt}^* - avantajul relativ total dintr-un schimb al unei mărfi prin export și, separat, import a două entități economice E și I, folosind două monede naționale și o monedă internațională;

²¹ Acest nou punct de reper este susținut prin calculul avantajului comparativ al fiecărei entități economice exportatoare sau importatoare. Ideea că „influențarea” cursului de schimb ar putea aduce valoare națională – în raport cu ceea ce se realizează în alte țări în schimburile internaționale – este parțial adevărată. Așa cum a constatat Manoilescu, însă numai prin ierarhizarea produselor sau/și sectoarelor după eficiența producerii (inclusiv pentru mărfurile importate), abordată într-o etapă separată a schemei generalizate (Dogaru, 2000), se poate stabili mai exact prin ce operații de schimb se poate aduce valoare națională reală în mod permanent, datorită unor eforturi din producția de bunuri, de către una sau chiar de ambele entități economice/țări.

²² La niveluri intermediare de agregare, prin urmare cu excepția prețului relativ inițial, PPC este numită paritatea prețului. Precizăm că această diferențiere dintre paritatea puterii de cumpărare și paritatea prețului nu a fost făcută în primele studii ale Programului (numit inițial Proiect) de Comparare Internațională lansat în anii 70 (Kravis, 1975).

K_s – coeficient de ajustare a raporturilor de schimb ale celor două monede naționale cu o monedă națională.

3. Avantajul comparativ în schimbul barter prin modificarea prețurilor interne în baza costurilor de comerț

Schema teoretică generalizată a lui Manoilescu privind avantajul comparativ în sistemul barter ne permite să utilizăm în cadrul primei etape a analizei schimbului de mărfuri, potrivit relațiilor deduse, introducerea ca instrument a monedei, de regulă, acestea fiind considerate operațiunile obișnuite de vânzare cumpărare ale entităților economice/țărilor participante. Observarea acestor operațiuni desfășurate prin intermediul monedei ne fixează în condițiile unui schimb de bunuri internațional real simplu. Odată cu studierea acestui caz tip se epuizează situațiile cele mai des întâlnite în schimbul internațional. Premisa principală fixată la începutul analizei, referitoare la lipsa monedei din schimbul barter, este astfel ridicată. Orice act de schimb în economia empirică poate fi înțeles pornind de la această situație real-empirică simplificată. Rămâne însă un alt caz general tip, cel al costurilor de comerț, pentru a fi studiat.

Studiul schemei avantajului comparativ, folosind prețurile modificate datorită costurilor de comerț, ne readuce pe o poziție „anterioară” față schimbul de mărfuri folosind moneda, în condițiile unui barter real cu două produse. Concluziile acestui caz tip includ în planul formal analitic situațiile de mărire a prețurilor, generate de măsuri tarifare și netarifare, precum și cele de reducere (prin subvenții sau alte măsuri similare) ale acestora. Susținerea la nivel național și/sau regional a unora din aceste măsuri este condiționată de comportamentul economic presupus al agenților de schimb localizați într-un spațiu economic și într-o perioadă dată, precum și de conjunctura economică așteptată prin introducerea de astfel de instrumente economico-financiare. Urmărirea modului cum influențează costurile de comerț, înțelese așadar în sensul cel mai larg posibil, asigură observarea parțială a interferării interesului național în cel individual prin intermediul normelor juridico-economice, necesare a fi emise în sincronizarea ierarhizărilor (simultane și similare a) produselor după avantajul comparativ cu cea stabilită potrivit eficienței. Efectele datorate modificării eficienței, așa cum se va constata în etapa a II-a, sunt incluse în mărimea avantajului comparativ.

Adăugarea la arsenalul metodologic ce poate fi folosit în cele două situații analitice, cea a schimbului cu monedă și a cea a costurilor de comerț, în luarea deciziilor în economia real empirică asigură înțelegerea situațiilor tip principale utilizate în stabilirea și cuantificarea avantajelor comparative în vederea identificării unei strategii de export-import. Cazul costurilor de comerț reprezintă reluarea, într-o oarecare măsură, a celui al folosirii prețurilor interne și internaționale inițiale. Observația principală este că acum are loc un consum mai ridicat de resurse datorită transferului produselor către și dinspre spații economice mai îndepărtate, precum și în legătură cu trecerea unei granițe vamale naționale, dincolo de care sunt aplicabile alte norme juridico-economice.

Sarcina pe care ne-o propunem să o rezolvăm este să identificăm contextul în care pot fi folosite formulele de calcul referitoare la măsurarea avantajelor comparative realizate de entitățile economice pentru majoritatea schimburilor, prin apropierea cât mai mult a ipotezelor formulate în condiții tip cât mai similare cu cele existente în economia real-empirică. Se poate astfel verifica permanent dacă prin schema avantajului comparativ dedusă se reduc eforturile de identificare și cuantificare a avantajului comparativ al fiecăreia din aceste entități economice (principiul economicității analitice). Cu alte cuvinte ne propunem ca prin rescrierea formulelor din algoritmul dedus inițial, să se aproximeze mai exact mărimea avantajelor comparative ale celor două entități economice prin luarea în considerare a diferitelor clauze care implică costuri

externe, neincluse în prețurile inițiale luate în considerare în schema de bază. Observând mai detaliat realitatea actelor de vânzare-cumpărare apare evident că fiecare schimb extern de bunuri necesită diverse eforturi, din care cele de transport au în prezent o pondere relativ ridicată (Harrigan, 2003). Alături de acestea, alte costuri de comercializare internațională, referitoare la diverse măsuri tarifare și netarifare sau, în general, toate cheltuielile efective de tranzacționare, ne oferă o imagine a ansamblului acestor costuri de comerț, numite uneori și costuri externe.²³

Fiecare din noile prețuri inițiale ale celor două produse va fi modificat cu nivelul unitar al acestor costuri.

$$p_e + c_{E\ ex} = p_{me} \quad p_i + c_{E\ im} = p_{mi}$$

unde:

p_e, p_i – prețurile interne inițiale din țara E, respectiv I;
 p_{me}, p_{mi} – prețurile interne modificate din țara E, respectiv I;
 $c_{E\ ex}, c_{E\ im}$ – costurile externe ale (afere) entităților exportatoare E, respectiv I, necesare pentru realizarea schimbului celor două produse Pr1 și Pr2.

Prin importul în țara E a produsului Pr2, prețul modificat corespunzător cu aceste costuri va fi “neutralizat”, acesta fiind simbolizat p_{me2} . Prin urmare, simbolizarea se referă la un produs situat spațial în țara E, deși acesta își are originea în țara I. Prețul inițial al produsului Pr1 din țara E își va modifica, de asemenea, mărimea datorită costurilor de export. Aceleași aserțiuni se fac și pentru țara I.

La o observare generală a avantajului relativ total conform formulei (1.8), folosită în noile condiții, avantajul total va avea aceeași formă (3.1).

$$A_{vmrt} = \frac{p_{me2}}{p_{me1}} \cdot \frac{p_{mi2}}{p_{mi1}} \quad (3.1)$$

unde

$p_{me1(2)}, p_{mi1(2)}$ – prețurile interne modificate din țara E, respectiv I ale produselor Pr1 și Pr2;

În mod corespunzător, formula avantajului relativ modificat pentru entitatea economică E va fi:

$$A_{vmrE} = \frac{p_{me2}}{p_{me1}} \cdot \frac{P_2}{P_1} \quad (3.2)$$

Dacă sunt repartizate proporțional aceste costuri, avantajul relativ se menține, iar cel absolut s-ar mări. Soluția nu este viabilă, deoarece alte condiții inițiale menținându-se neschimbate, în cazul creșterii consumului de resurse, apare evident că avantajul comparativ se va micșora. Rezultă că alegerea punctului de referință nu s-a realizat adecvat.

Punctul de referință este necesar să devină temporar o situație în care fiecare entitate își comercializează pe piețele locale naționale cele două mărfuri obținute fie prin fabricare, fie prin cumpărare. Pentru a ne apropia cât mai mult de condițiile reale de schimb vom presupune că entitățile E și I pot fi simultan și comercianți cu ridicata, astfel că prețurile p_{e1}, p_{e2}, p_{i1} și p_{i2} vor fi prețuri acceptate de cumpărător în rețeaua cu amănuntul (sau cu ridicata pentru mărfurile

²³ Includerea diverselor costuri în categoria costurilor externe are în vedere necesitatea unei formalizări în sensul propus de Evariste Galois (Georgescu-Roegen, 1971) pentru a putea observa conform schemei generalizate a lui Manoilescu modificarea mărimii avantajului comparativ. Detalierea unor situații și identificarea mărimii unor avantaje vizavi de noile eforturi, luate în considerare într-un caz concret cu respectarea principiului globalității, se poate face având ca instrument acest nou algoritm dedus în prezentul subcapitol.

destinate consumului intermediar), fiind astfel vândute la intern pe lanțul de distribuție către consumatorul final.

La o observare inițială generală se poate presupune și cazul în care modificarea prețului p_{e2} al mărfii importate $Pr2$ în țara E include și varianta depășirii acestui nivel intern existent pentru această marfă și fixat ca punct de referință temporar. În mod similar aceeași judecată se face pentru produsul $Pr1$ în țara I, având prețul inițial p_{i1} pe piața internă, acum fiind importat din țara E și comercializat alături de cel indigen. Această nouă situație de creștere a prețurilor la intern peste nivelul existent ar genera, cel mai probabil, o scădere a volumului vândut. Situația nouă se poate referi la simultaneitatea creșterii prețului și a reducerii cantității comercializate – în comparație cu o situație posibilă în care nu este necesară mărirea prețului inițial²⁴ – astfel încât să se realizeze în continuare o mărire a profitului total, însă ea nu va fi analizată în continuare. Vom considera în continuare că prețurile interne existente în economia empirică, în cazul realizării unui schimb real, nu vor fi depășite în urma operațiunii de barter de către prețurile modificate incluse în formulele de mai sus, indiferent de mărimea costurilor de comerț.²⁵

Problema care apare frecvent și este, prin urmare, necesar a fi rezolvată, este aceea a superiorității sau inferiorității calității mărfii importate comparativ cu cea a mărfii existente pe piața internă. Orice diferențe calitative pot susține stabilirea la marfa importată a unui preț diferit de cel existent pe piața internă, astfel că o comparare a celor două prețuri se poate face satisfăcător în baza principalelor caracteristici conform teoriei prețului hedonic (PAL III, Productivity: Measurement problem). Compararea relativă a calităților mărfurilor vizavi de mărimea prețurilor este o cerință inițială necesară a fi respectată în identificarea existenței avantajului comparativ. Orice neluare în considerare a acestor diferențe în stabilirea prețului, urmată de *blocarea* importului, poate determina lipsa stimulării concurenței externe pe piețele naționale, astfel că un sector economic să se îndrepte spre o autarhie relativă, generată de inexistența unei piețe concurențiale și, în continuare, spre un regres tehnologic și organizatoric.²⁶ Mai mult, observarea în mod constant și simultan a calităților și prețurilor diferite la mărfurile similare, se cere a fi urmată de o stabilire a unor niveluri (la prețuri și calități) de referință. O susținere a capacității de prelucrare a informației, legate de relația dintre prețurile și calitățile bunurilor similare, de către entitățile și indivizii cumpărători este o condiție necesară operaționalizării (creșterii eficienței/ productivității actului) atât a operațiunilor de comerț exterior, cât și a celor interne în susținerea dezvoltării unei economii naționale.

O situație care poate fi întâlnită în economie este cea a lipsei producerii la intern a mărfii importate. În acest caz prețul intern inițial se poate deduce folosind un preț de referință al unui bun similar, variabile înlocuitor (dummy) și/sau tehnica prețului hedonic (Kravis, 1975).

²⁴ Necesitatea reducerii entropiei printr-un consum mai mic de resurse, prin scăderea relativă a costurilor externe, situație observabilă aici numai din perspectiva efectelor asupra consumatorului, apare deja necesară a fi studiată. Problema este însă importantă și din această perspectivă, însă nu face obiectul prezentei lucrări.

²⁵ Inversarea algoritmului de schimb (al celor două țări din care se exportă-importă cele două produse) din schema inițială a măsurării avantajului comparativ, prin mărirea costurilor de comerț, însă aflate sub mărirea prețurilor interne inițiale este un caz ce poate apare și se cere a fi observat separat.

²⁶ Fixarea autarhiei în schimbul internațional ca o condiție în studiul analitic nu este necesară în sens strict, deoarece nu există în istorie, pe perioade îndelungate și la majoritatea populației globului, o izolare economică totală (cel puțin în ultimul secol). Prin urmare, această premisă presupusă nu ne poate sprijini cu un spor de cunoaștere semnificativ deoarece nu este un punct de referință real. Constatarea în schimb a lipsei existenței egalității prețurilor (elementelor) factorilor de producție incluse în fiecare din cele două produse schimbate, inclusiv a costurilor de tranzacționare legate de deplasarea în timp și spațiu economic, ce o determină pe cea mării diferite a prețului (total) unitar, susțin necesitatea identificării existenței avantajului comparativ ca un punct de plecare în identificarea unui schimb real posibil. Din perspectiva comerțului actual, în condițiile existenței procesului de mondializare, deși există diferite măsuri tarifare și netarifare, condiția de autarhie presupusă ca punct de referință nu poate fi susținută, deoarece chiar la egalizarea prețurilor în baza ipotezei prețului hedonic, la aceleași condiții de calitate, cumpărătorii pot achiziționa fie marfa produsă la intern, fie cea importată. A se vedea și precizările din anexa 1A referitoare la ipoteza autarhiei.

Utilizând aceste instrumente în economie se poate asigura, în baza interesului național, o comparare adecvată necesară pentru a se aduce, în aceleași condiții de calitate, valoare națională prin importul de mărfuri. În etapa a doua (a interesului național) de analiză a avantajului comparativ potrivit schemei generalizate a lui Manoilescu acest *import* de valoare națională va fi urmărit și explicat corespunzător.

În baza premiselor și a direcțiilor de observare principale formulate mai sus s-a conturat un cadru general de studiu al costurilor externe (de comerț) care au stabilit temporar ca punct de referință varianta comercializării interne. Prin urmare, în toate judecățile noastre ulterioare se va avea în vedere *lipsa posibilității* de a accepta împrejurarea, în condiții normale, conform unei raționalități restrânse (Bounded rationality, în PAL II), de a se desface marfa importată la un preț mai mare decât cel aferent mărfii produse la intern (având aceeași calitate).

În baza formulelor deduse din schema generalizată a lui Manoilescu am luat în considerare situația cea mai simplă. În aceste condiții s-a presupus pentru început împărțirea cheltuielilor de comerț din operațiunile barter proporțional cu mărimea celor patru prețuri. Se poate observa relativ ușor că această nouă situație ne va conduce la menținerea mărimii avantajului relativ total. Dacă nici prețul relativ internațional, raportul dintre prețurile P_1 și P_2 , nu se modifică față de situația inițială presupusă fără costuri externe, înseamnă că avantajele relative ale celor două părți se mențin în urma unor eventuale noi negocieri. Avantajul valoric absolut inițial al fiecărei părți se mărește, deoarece prețul p_{e1} din țara E și respectiv prețul p_{i2} din țara I sunt mai mari decât cele inițiale (formulele avantajului absolut 1.5 și 1.7). Cazul nu este unul viabil. Dacă prețurile modificate vor fi mai mari decât cele interne existente pe piața proprie, schimbul nu este posibil fără o influență asupra modificării volumului celor două mărfuri, dacă alte situații neluate aici în considerare sunt identice.²⁷ Pe o piață concurențială în varianta depășirii prețurilor interne cumpărătorul ar alege marfa indigenă, deoarece în țara E prețul p_{e2} ar fi mai mic decât p_{me2} , noul preț fiind calculat în echivalent calitate și având incluse costurile de comerț unitare aferente. Judecata este similară pentru țara I.

Cazul repartizării proporționale a cheltuielilor între cele două entități prin intermediul celor patru prețuri a fost considerat (luat în considerare) pentru a se elimina de la început o neînțelegere posibilă. Analiza sumară a acestei situații lămurește inițial o situație în schimbul internațional și care ar apărea paradoxală din perspectiva schemei generalizate a lui Manoilescu: indiferent de nivelul costurilor de comerț avantajele relative ar fi identice, iar cele absolute care interesează în ultimă instanță ar fi în creștere odată cu mărirea costurilor de comerț. Situația, așa cum se va argumenta (constata) în continuare, a fost posibil de a fi acceptată datorită lipsei stabilirii unor granițe analitice ale proceselor de schimb (Georgescu-Roegen, 1971). Costurile de comerț s-au alocat în întregime la cele patru produs exemplare.

În continuare se consideră că prețurile p_{e1} și p_{i2} ale produselor Pr_1 și Pr_2 nu pot fi influențate (modificate) deoarece sunt „în afara” procesului de schimb intern (desfacere pe piața locală, spațiu economic unde se compară aceste prețuri) analizat. Ele sunt acceptate deocamdată numai ca un punct de referință. Prin apariția de noi situații în schema generalizată, precum cea a costurilor de comerț, punctele de referință tind să se dubleze: se face o comparație în timp și (alta în) spațiu – față de cazul inițial; se calculează avantajul comparativ în situația statică, în cazul în care a avut loc o mărire a tuturor prețurilor inițiale. Este necesar a se stabili mai exact punctele de referință: situația inițială sau cea nouă, fără nici o legătură cu prima.

Ceea ce este necesar acum de a se observa este faptul că, așa cum s-a arătat în treacăt, urmărind mai în detaliu realitatea empirică, prețurile inițiale p_{e2} și p_{i1} (fără costuri de comerț, prin urmare) la care s-ar fi putut vinde cele două mărfuri importate, trebuie să se compare cu

²⁷ Se observă că, dacă produsele sunt *identice* în echivalarea analitică, prețurile interne folosite (în analiză) sunt acum *multiplycate* (prin dublare): cele inițiale fixate ca punct de referință și prețurile la aceleași produse modificate însă cu costurile de comerț. Existența pe piața internă (în aceleași condiții de timp și spațiu economic) a mai multor bunuri *identice* cu prețuri diferite nu este în concordanță cu legea prețului unic. Produsele au, de regulă, calități diverse și o folosință (valoare de întrebuințare) diferită.

prețurile pe piață calculate (modificate) ale celor două produse, p_{me2} și p_{mi1} , datorită apariției (generării) acestor costuri. Situația se referă – având în vedere cazul standard inițial, la exportul produsului Pr1 din E și a produsului Pr2 din I – numai la cele două mărfuri comercializate la extern, Pr1 în I și Pr2 în E. Aceste mărfuri sunt însă comercializate pe piața internă, astfel că se poate accepta că se modifică numai prețurile lor aferente din țara de destinație.

Ipoteza din situația anterioară cu toate cele patru prețuri modificate este suspendată. Comparând prețurile, asigurându-se totodată respectarea ipotezei prețului hedonic, condiția necesară declanșării acestui schimb este ca fiecare din prețurile (modificate) la care se vor desface în continuare cele două mărfuri importate să fie cel mult egale cu cele existente pe piața internă.

$$P_{me2(I)} \leq P_{e2(E)} \quad ; \quad P_{mi1(E)} \leq P_{i1(I)} \quad 3.3$$

Notă: prețurile formate sunt calculate în echivalent calitate, astfel că mărfurile sunt presupuse, având acest punct de reper, ca fiind identice (ipoteza prețului hedonic). Literele dintre paranteze E și I ne indică în formulele de mai sus țara de origine a produsului.²⁸

Apare o primă concluzie intermediară: pentru o comparare apare ca justificare posibilă în alocarea costurilor de comerț numai pentru prețurile produselor importate.²⁹ Dacă cele două entități economice *repartizează* costurile numai asupra prețurilor produselor importate, Pr2 la entitatea E și Pr1 la entitatea I, deși costurile de comerț se efectuează și pentru produsul exportat, însă numai în vederea importului celuilalt produs, avantajul comparativ relativ se modifică față de situația cuantificată prin 3.1.³⁰ Vom presupune așadar, pentru o lămurire mai detaliată, numai modificarea prețurilor p_{me2} la entitatea E și p_{mi1} la I. Formula avantajului relativ, modificată corespunzător pentru entitatea economică E va fi:

$$A_{vmrE} = \frac{p_{me2}}{p_{e1}} : \frac{P_2}{P_1} \quad (3.4)$$

Notă: În plus pentru a fi respectată condiția este necesar ca p_{me2} să fie mai mic sau egal cu p_{e2} .

În această situație, a respectării simultane a condițiilor 3.3 și 3.4, avantajul relativ modificat al entității economice E pare că se mărește însă numai în limita mărimii celui inițial fără costuri externe. Dacă condiția 3.3 nu este respectată, pentru a menține sau (eventual) mări avantajul valoric absolut în țara E este necesar ca influența sporirii A_{vmrE} , datorată creșterii prețului la intern, p_{me2} , să fie mai mare decât influența micșorării avantajului absolut prin scăderea eventuală a cantității din produsul Pr1. Punctul *extrem* (de inflexiune) este în noua situație intermediară cazul în care $p_{me2}=p_{e2}$. Situația analizată este oarecum similară din punct de vedere procedural cu cea a maximizării profitului odată cu creșterea simultană a cantității

²⁸ Aplicarea acestei condiții în schema generalizată, folosind moneda în contrapartidă cu o marfă se face în condiții obișnuite la importul unei mărfi.

²⁹ Tot acest efort de a analiza diverse cazuri este pentru a justifica superioritatea schemei analitice în fața calculelor empirice. În mod cert reducerea ulterioară a eforturilor de calcul empiric va justifica acest demers, susținut fiind de principiul economicității analitice.

³⁰ Negocierea costurilor reale se face prin clauze contractuale care stipulează locul (spațiul) și timpul de la care (când) costurile se suportă de partenerul cărui i se transferă proprietatea mărfii. Toate costurile de comerț reprezintă însă consumuri suplimentare de resurse. De aceea, pentru efectuarea de comparații simple, repartizarea lor se poate face în acest moment, pentru ușurința înțelegerii, numai la produsul care se desface pe piața internă (pentru a se face comparația), pentru care fiecare partener alocă resurse pentru a fi adus în țară. La exportul singular, folosind moneda în contrapartidă, costurile de comerț se vor repartiza asupra produsului exportat și vor afecta mărimea termenului de comerț (prețului relativ).

vândute și a costului unitar mediu peste nivelul costului minim (cazul neoclasice al maximizării profitului total).

Alocarea costurilor de comerț prețurilor produselor importate nu oferă informații/ condiții mai facile de comparație, deși este susținută condiția suplimentară 3.3. Este necesar însă să ne desprindem de această dublă relaționare, față de situația anterioară și comparativ cu prețurile din țara vecină (chiar modificate). *Din această nouă perspectivă, a micșorării avantajelor valorice absolute totale și parțiale conform condiției 3.3, direcția principală necesară a fi avută în vedere este cea a încercării de reducere a cheltuielilor de comerț aferente întregii operațiuni.* În identificarea avantajului comparativ această nouă situație – cu costuri de comerț și având în vedere cerința reducerii acestora – este necesar a fi luată permanent în considerare. Se asigură, astfel permanent, realizarea unui avantaj comparativ mai redus, uneori substanțial față de cel obținut în *situația fără costuri*. Dacă nu sunt condiții speciale într-un schimb barter presupus, cele două mărfuri pot fi transportate, de exemplu, cu același vehicul în circuit sau, în general, în partidă cu alte mărfuri. Într-o operațiune barter se poate presupune că o parte din aceste costuri poate fi redusă dacă se presupune simultaneitatea operațiunilor de schimb efectuate pentru cele două mărfuri, în general reducerea costurilor generale fixe legate de operațiunile de comerț. Direcția nu mai este necesar a fi detaliată în continuare, deoarece printr-un schimb barter ne menținem oarecum depărtați de condițiile unor schimburi reale întâlnite frecvent, astfel că eforturile analitice de detaliere nu mai apar justificate.

Cazurile pozitive (cu identificarea de avantaj) avute în vedere, care nu sunt legate neapărat de o operațiune barter, sunt cele ale entităților importatoare sau exportatoare care se aprovizionează de la distanțe mai mici sau, în general de unde costurile de comerț, inclusiv cele de tranzacționare pot genera prețuri de desfacere mai mici decât cele existente la produsele *identice* vândute pe piața internă, în condițiile când acestea ar fi comercializate la extern. Verificarea oportunității intrării pe piață se face prin condiția 3.3. Astfel cerința 3.3 devine importantă/ esențială în noile condiții, alături de formulele de cuantificare de la punctul 1. Cazul alocării costurilor de comerț numai asupra prețurilor produselor importate nu mai devine oportun, deoarece el pare că ar mări (la o observație generală) avantajul relativ și pe cel absolut, ceea ce contravine evidenței din realitate. Costurile de comerț nu se pot adăuga și pentru că nu știm decât limita de vânzare a produsului importat, nu prețul real transformat în noua monedă națională. La produsele importate – presupuse identice cu produsele indigene, desfăcute în continuare la intern, în concurență cu cele importate – nu se pot face adăugiri de costuri, deoarece prețurile acestora sunt puncte de reper și, totodată, scopul/ obiectivul final al negocierii pentru obținerea de avantaj comparativ. Adăugarea de costuri de comerț la aceste prețuri s-ar putea face/ accepta dacă se respectă condiția 3.3. fie și la limită, iar A_{vmt} este supraunitar și acceptabil de ambele părți.

În continuare se va urmări cazul în care costurile de comerț vor fi afectate numai la produsele exportate. În acest caz la produsul exemplar Pr1, menținut pentru desfacere pe piața internă a țării E, nu se justifică includerea acestor costuri în prețul p_{e1} , aferent acestui produs comercializat la intern. Judecata este similară pentru produsul Pr2 prețul p_{i2} (țara I). Costurile de comerț se vor adăuga la prețurile exemplar ale produselor exportate. Situația alocării costurilor de comerț numai prețurilor produselor exportate este devine cazul principal care este necesar a fi studiat în continuare. Rezultă că mărimile costurilor C_{Ex2} și C_{Eim1} se vor considera nule sau *include* în C_{Ex1} și respectiv C_{Eim2} . Situația ar putea fi invocată (considerată reală și din punct de vedere analitic) dacă clauzele de negociere a costurilor aferente operațiunilor de export și import stipulate permit/ asigura o astfel de interpretare/ posibilitate.³¹ În noile condiții formula avantajului relativ total modificat, A_{vmt} , va avea forma (3.5).

³¹ Proprietățile extremilor – la mărirea costurilor de comerț, mărește primul raport și face ca raportul al doilea să tindă către 1 indiferent de mărirea sa inițială.

$$A_{vmrt} = \frac{P_{e2}}{P_{me1}} : \frac{P_{mi2}}{P_{i1}} \quad (3.5)$$

Notă: Problema împărțirii variabile a costurilor de comerț între p_{me1} și p_{mi2} va influența mărimea A_{vmrt} . A se vedea proprietatea adunării la mezi a două numere variabile ca mărime, a căror sumă este constantă.

Situația observată ne poziționează într-un caz diferit de cel precedent, al alocării costurilor asupra prețurilor produselor importate. În acest caz, fără a intra în alte detalii, se observă că avantajul relativ total aferent celor două entități economice se micșorează în comparație cu situația inițială. Compararea prețurilor interne inițiale ale produselor exportate, p_{e1} și p_{i2} , cu nivelul celor modificate, p_{me1} și p_{mi2} , nu (mai) este necesară pentru a se hotărî oportunitatea derulării operațiunii de schimb la fel ca în cazul precedent.³² Compararea nu are o fundamentare analitică deoarece nu se avansează în verificarea existenței avantajului comparativ: produsele care urmează a fi exportate se compară din perspectiva prețurilor, în baza principiului efortului minim și a condiției 3.3, cu cele aferente desfacerii la intern ale aceluiași produs. Sunt două situații diferite, din care cea cu prețul modificat nu “ar mai avea” în această comparație o justificare rațională. Prețul unui produs desfăcut în schimbul extern, având costuri de comerț incluse, nu se justifică a fi comparat cu prețul produsului exemplar rămas și desfăcut la intern. Acceptarea de către partener a prețului internațional (dacă A_{vmrt} este mai mare ca 1) este condiția necesară și suficientă. Necesitatea existenței condiției de inferioritate a noilor prețuri interne modificate la produsele importate față de cele inițiale se presupune a fi verificat în prealabil (condiția 3.3). Este necesar să se țină seama de precizarea inițială privind formarea prețului modificat din prețurile inițiale și costurile de comerț.

Necesitatea de a realiza avantajele comparative din schimb prin luarea în considerare a costurilor de comerț trebuie să aibă în vedere faptul că parcursul extern al mărfurilor exportate și importate se presupun în timp eforturi relative tot mai mari datorită rarității resurselor și, în unele cazuri, pot apare riscuri ridicate. Se ridică în aceste condiții întrebarea în ce măsură modificarea avantajului relativ și absolut al fiecărei entități economice participante la schimbul extern, în comparație cu situația desfacerii la intern a produselor indigene (proprie) mai justifică schimbul. *Înainte de a începe negocierea într-un schimb extern, cele două entități calculează mărimea avantajelor relative și absolute cu luarea în considerare a costurilor de comerț, de regulă, fără o comparație cu situația inițială, presupusă fără costuri. Mărimea acestor avantaje se compară permanent cu (și se adaugă la) cele din schimburile interne și de care sunt diferite.* În măsura în care piața internă ar permite o absorbire și a cantităților ce ar urma să fie exportate, iar avantajul comparativ extern ar fi nesemnificativ în comparație cu eforturile, s-ar renunța la exportul mărfii.

Pentru a susține eforturile suplimentare, necesare aducerii mărfurilor în condiții de vânzare printr-un parcurs extern, sunt necesare așadar noi costuri. Un nivel mai mare al prețului intern de vânzare al mărfii importate peste cel al mărfii indigene comercializate deja, poate determina, așa cum s-a arătat, un profit total mai mic decât în situația în care s-ar comercializa marfa indigenă. Este necesar de a verifica dacă profitul obținut, micșorat față de situația inițială (fără costuri externe) avută ca punct de referință (sau considerată dintr-o *perioadă anterioară*), justifică din perspectiva celor două entități economice eforturile legate de operațiunea de barter, situație în care acestea ar putea finaliza negocierea. Lipsa posibilității de a desface marfa la intern, observabilă în cazul produselor industriale și a celor agricole din țările dezvoltate datorită unei eficiențe/ productivități ridicate în aceste țări, ar susține această situație de compromis (situație similară cu ipoteza second best).

³² A compara, în aceleași condiții de timp și spațiu, prețul unui produs, cu unul mărit datorită apariției unor costuri de comerț – se poate concepe, de exemplu, o „plimbare contra costuri” a acestuia în interiorul granițelor aceleiași țări – nu are o justificare minimă logică.

Urmărirea în continuare a altor situațiile posibile, acoperă o analiză (aproape) totală, prin epuizarea subcazurilor principale posibile. Pentru a elimina de la început alte interpretări acceptăm convenția că cele două entități economice devin succesiv proprietarele celor două mărfuri, iar costurile de comerț sunt alocate numai celor două prețuri aferente mărfii exportate, în plus fiind respectată condiția 3.3. O separare a cheltuielilor pe parcursul extern între cei doi parteneri se face prin convenirea unor clauze contractuale. Marfa poate fi livrată în diverse condiții: Ex Works, Free On Board, Cost Insurance Freight, Delivered At Frontier etc. Costurile efectuate de cele două entități economice sunt regăsite în contabilitatea acestora. Este foarte probabil ca transferul riscului proprietății mărfii în schimbul de mărfuri să se realizeze la frontierele cumpărătorului sau vânzătorului, ce pot fi poziționate spațial diferit dacă cele două țări nu sunt vecine. În cazul țărilor vecine transferul dreptului de proprietate se poate face suprapus peste condiția de livrare aferentă DAF – una din situațiile care micșorează riscurile legate de condiția de extraneitate – deși fiecare din cele două entități economice poate efectua costuri pentru ambele mărfuri în interiorul granițelor sale naționale.

În urma unei negocieri echitabile se poate ajunge la o imputare justă a tuturor cheltuielilor aferente schimbului, indiferent de cel care efectuează operațiunile ce implică costurile de comerț. În aceste condiții se va efectua facturarea către partener a unor cheltuieli aferente produsului vândut, pentru operațiuni realizate de către o entitate pe propriul teritoriu național. Rezolvarea acestei separări este relativ simplă. Clauzele comerciale sprijină separarea nivelului cheltuielilor astfel că fiecare parte va suporta costurile convenite, alocate fiecăruia din ambele produse, acestea fiind regăsite în prețurile modificate. Deoarece operațiunile de export-import ale celor două entități economice, cel puțin într-o operațiune barter, sunt *corelate* într-o oarecare măsură spațio-temporal, este necesar ca și eforturile să se repartizeze în baza unor negocieri, ideea proporționalității fiind, de regulă, o situație ipotetică.

În cazul costurilor de comerț se poate observa permanent în baza formulelor avantajului relativ și absolut o reducere a avantajului total față de o situație inițială (ipotetică). Folosirea acestui algoritm care măsoară modificarea avantajului prin introducerea costurilor de comerț (externe) în cazurile principale ne ajută să înțelegem unele limite (importante) în dezvoltarea schimburilor dintre țări. *Se observă faptul că orice consum de resurse legat de deplasarea spațio-temporală, conduce la o reducere a avantajului comparativ observat în comparație cu cazul fără costuri de comerț. Această situație poate fi acceptată (înțeleasă) pentru început (în termeni generali) fără ca să fie neapărat măsurată prin acest algoritm.*

O creștere a avantajului comparativ relativ (modificat) al uneia din cele două entități economice ar putea sugera trecerea la un schimb asimetric, dacă schimbul inițial, presupus fără costuri, se consideră echitabil. *Această desfacere a analizei a avut ca scop o înțelegere analitică a „beneficiilor” exportului și importului. În realitatea empirică cele două entități negociază inițial și unitar întreaga operațiune de barter, astfel că modificarea față de prețurile inițiale nu mai este urmărită, de regulă, de aceste entități.* Prin urmare, analiza separată a schimbării prețurilor din operațiunea de barter – efectuată prin observarea măririi nivelului prețurilor unitare totale, *formate* din cele inițiale regăsite în țara de origine, la care se adaugă mărirea costurilor de comerț unitare – este diferită ca *parcurs / drum analitic* de negocierea acestor costuri de către cele două entități economice. *În baza observațiilor precedente apare că schimbul extern se justifică conform interesului individual, în baza avantajului relativ, în situația când nivelul avantajului este diferit semnificativ (și se adaugă) față de cel dintr-un schimb intern. Această constatare este și rămâne permanent în observarea mărimii avantajului comparativ din schimburile externe.*

Creșterea consumului de resurse prin intensificarea schimburilor internaționale este evidentă. Observația se constituie ca un semnal care să arate că o mondializare generalizată (globalizare) a schimburilor, dar și o specializare care ar susține o creștere a cheltuielilor de comerț, pot genera o dezvoltare anti-durabilă, o creștere a consumului relativ de resurse. *Prin urmare, identificarea unui optim între a schimba bunuri la o anumită distanță cu anumite*

costuri de comerț și a produce local acele bunuri este una din problemele care se cer rezolvate permanent în cadrul metodologic al științei economice. În fiecare etapă istorică societatea, ajunsă la un anumit grad de dezvoltare poate să identifice o limită relativă, fixată ca referință, a raportului dintre cheltuielile de bază (inițiale) și cele de comerț, care să susțină sau nu o deplasare spațială a mărfurilor conform acestor eforturi mărite. Nivelul tehnologic și gradul de organizare sunt cele două coordonate principale care contribuie la identificarea acestei limite relative.

O latură a analizei care se cere a fi dezvoltată în legătură cu avantajul comparativ este în ce măsură, în sens strict, mărimea prețurilor interne fără aceste costuri unitare de comerț va putea fi atenuată prin investițiile directe realizate pentru fabricarea unor produse în țările care mai înainte importau aceste produse. În aceste condiții apare mai clar că o reducere a schimburilor externe la produsele la care costurile externe unitare sunt semnificative, urmată de un import de tehnologie performantă este de natură să susțină apariția unui avantaj comparativ relativ și absolut realizat la intern ridicat pentru economia unei țări.

Prin urmare, apare necesitatea ca în ramurile principale precum industria și agricultura să fie identificate sectoare și produse, considerate importante datorită legăturilor tehnologice existente în interiorul economiei naționale, astfel încât prin alegerea soluției producerii locale a bunului să se reducă relativ consumul de resurse. Dacă performanța tehnologiei importate este ridicată și este susținută de relațiile tehnologice existente în clusterelor existente (sau care se vor crea) în economia națională (Porter, 1990), rezultă că deciziile entităților de a alege această cale – a producției interne cu tehnologie importată – vor asigura în perspectivă o creștere relativă a avantajelor comparative totale din schimburile interne și externe, inclusiv prin inexistența unui schimb internațional permanent și în creștere de produse. Direcția este necesar a fi susținută și prin norme juridico-economice adoptate în țara care alege o asemenea strategie.³³

Conform schemei generalizate a lui Manoilescu, ce poate include acum și algoritmul cu costurile de comerț, ne apropiem semnificativ de înțelegerea modului cum rezultatele analitice obținute pot sprijini mai bine luarea deciziilor privind schimburile din realitatea empirică. Este cert însă că mărimea noilor avantaje relative parțiale ale fiecărei părți va oscila și în acest caz, în funcție de capacitatea acestora de negociere a prețurilor internaționale, inclusiv a clauzelor contractului prin care se repartizează asupra prețurilor inițiale elementele de costuri aferente parcursului extern. În negociere s-ar putea ridica problema împărțirii juste a costurilor de comerț. Fiind dată o mărime a costurilor de comerț pentru întreaga operațiune barter, proporția în care se împart costurile între cele două părți este necesar a fi negociată. Separarea pentru fiecare din produse a costurilor de comerț, în baza unor criterii de repartizare, se cere a fi negociată în această operațiune comună.

În urma acestei analize generale apare evidentă lipsa posibilității de delimitare strictă (într-un caz empiric) a costurilor de comerț conform unor clauze stabilite în procesul de negociere. Se poate considera – așa cum am arătat mai sus – că prețurile interne sunt mărite proporțional cu prețurile inițiale sau după un alt criteriu considerat just în principiu, precum de exemplu, mărimea avantajelor relative înainte de împărțirea acestor costuri de comerț. Dacă valoarea acestora se va împarte proporțional cu volumul valoric al fiecărui produs-țară cheltuielile de comerț totale se împart în două părți egale.³⁴ Într-o operațiune barter costurile aferente circulației celor două produse pot fi considerate în tendința de optimizare a mărimii lor, din perspectiva fiecărei părți, așa cum s-a arătat, într-o oarecare măsură comună.

³³ Efectele datorate investițiilor care se pot realiza chiar de proprietarul inițial al tehnologiei în țara în care se importa inițial produsul nu pot fi analizate aici în detaliu. Este însă (foarte) probabil ca profitul anual realizat să depășească nivelul investițiilor însă să fie transferat în țara de origine a tehnologiei sau într-o țară cu o fiscalitate redusă (Declarație a unui reprezentant al MERCOSUR în anul 2002 în ziarul Economistul).

³⁴ Egalitatea împărțirii în baza acestui criteriu are în vedere faptul că valorile celor două mărfuri, exprimate în prețuri internaționale, sunt egale (condiția inițială a barterului).

Identificarea unui model (schițe) analitic cu modificarea numai a prețului produsului exportat, p_{me1} și p_{mi2} , de către fiecare entitate are ca scop să facă posibilă comparația *în condiții simplificate*. Acceptarea mărimii prețurilor inițiale ale produselor indigene comercializate ca un nivel maxim a prețurilor produselor importate pe piața internă este o altă cerință principală. *Prin urmare, în cazul acestei alocări a costurilor de comerț, s-a observat relativ ușor faptul că avantajul comparativ al fiecărei părți este mai mic decât în situația standard (cea inițială, fără costuri de comerț). Schimbul este realizabil dacă prețurile modificate asigură un avantaj total și relativ mai mic față de situația ipotetică, însă considerat acceptabil de ambele părți.* În situația opusă, prin depășirea prețurilor interne ale produselor indigene de către cele ale produselor importate – la calități/ caracteristici comparabile ale produselor echivalate prin prețuri hedonice – se estimează o reducere a volumului profitului datorită reducerii probabile a cantității desfăcute.

Cazul costurilor externe devine un argument important pentru a susține dezvoltarea industriilor tinere (infant industries) în baza eforturilor directe, prin importul de tehnologie – prin eforturi proprii sau prin investiții străine – pentru produsele sau sectoarele la care mărimea costurilor externe reduce semnificativ avantajul comparativ. Numai calculul avantajului comparativ pe un orizont de timp mai mare poate susține afirmația precedentă. Urmărit dintr-o perspectivă națională, avantajul mai mic datorită volumului acestor costuri, obținut la unele produse necesare a fi importate sau exportate, poate fi parțial compensat prin avantajul mai mare realizat prin eliminarea costurilor de comerț internaționale și scăderea relativă a costurilor interne datorită importului de tehnologie avansată pentru alte produse ce vor fi fabricate la intern. Folosirea de noi tehnologii – făcând abstracție de lipsa temporară a unei îndemnări a forței de muncă în utilizarea acesteia, precum și a unui nivel de organizare corespunzător, dezavantaje posibile de acoperit în timp – este susținută de ideea dotării relativ egale a indivizilor umani (sau cel puțin la nivelul colectivităților mari, în medie), indiferent de amplasarea geografică. Ea este argumentată de necesitatea reducerii costurilor aferente operațiilor comerciale externe.³⁵

În unele situații se pot stimula investițiile străine efectuate în domeniul fabricării de produse la care există avantaj relativ intern, pentru a se reduce contravaloarea transportului și a altor costuri externe aferente țării în care se vor instala noile capacități de producție. Se pot genera și alte avantaje evidente: creșterea utilizării forței de muncă, mărirea valorii adăugate, participarea ca acționari a entităților autohtone la societățile cu capital străin sau la filialele acestora create pe teritoriul național.

O situație de care va fi necesar, de asemenea, să ținem seama de acum înainte, este cea a necesității inversării schemei de import-export inițiale în baza noilor prețuri modificate datorită adăugării costurilor unitare de comerț ale celor două mărfuri: bunul care inițial se putea exporta acum este avantajos a se importa. Aici inversarea apare datorită repartizării costurilor de comerț asupra prețurilor celor două produse exportate și în comparație cu o situație inițială. La acest nivel de generalitate situație nu poate fi detaliată mai mult, argumentul localizării repartizării costurilor de comerț neputând fi susținută în sens tare.

Din perspectiva interesului național și, deci, implicit a celui individual, pe perioade mai mari de timp este necesară însă urmărirea cel puțin a evoluției prețurilor interne la produsele principale care dețin o pondere importantă în economia unei țări. Avantajele comparative interne este necesar să se urmărească în paralel cu cele din schimburile externe. Schimbarea unei clauze contractuale face necesară modificarea prețului relativ internațional *în favoarea* celui care a preluat sporul de efort conform noii clauze (re)negociate. Ar fi necesar ca nivelul avantajului relativ să se mențină sau să crească ușor în favoarea executantului noii sarcini. În cazul unui

³⁵ Situația reducerii relative a costurilor de comerț poate fi considerată o extensie (un apendice) a teoremei lui Ronald Coase referitoare la creșterea mărimii (optime a) entității economice, din perspectiva susținerii reducerii costurilor de tranzacție în schimbul internațional. În acest caz țara (economia națională), luată în ansamblul său, poate fi asimilată cu o entitate economică.

schimb de durată orice asemenea modificări influențează semnificativ avantajul comparativ valoric pe perioada existenței contractului.

Odată lămurite aceste situații tip care pot apare la identificarea existenței avantajului comparativ total și parțial este necesară în continuare observarea cazului în care adăugând la prețurile unitare interne și a costurilor unitare de realizare a contractului de vânzare-cumpărare, necesare într-un schimb real de marfă, se ajunge la cazul unic (extrem) în care nu se poate efectua schimbul datorită proporționalității prețurilor interne și/sau internaționale. Alt caz important extrem, semnalat mai înainte, este ca, prin adăugarea costurilor de comerț, sensul operațiunii de import export să fie inversat. În aceste condiții poate să nu existe interes în a se efectua un asemenea schimb, deși există avantaj comparativ, fiind identificată o clasă (mulțime) de prețuri relative internaționale care ar putea asigura avantaje comparative parțiale fiecărei părți.

În schimburile real-empirice se relaționează între ele prețurile interne (modificate) pentru a se identifica existența unui avantaj comparativ general. În continuare se compară corespunzător prețurile relative interne din fiecare țară cu prețurile internaționale negociate. Dacă în continuare se obțin simultan două avantaje relative parțiale acceptate de cei doi parteneri, iar prețurile produselor importate sunt sub nivelul celor interne la care se vând produsele existente pe piața internă, atunci este posibil de a se efectua schimbul.

4. Relația dintre avantajul comparativ și cel absolut în schimbul de bunuri

Studiul avantajului absolut și a celui comparativ s-a efectuat, de regulă, în studiile de specialitate separat și fără a se identifica unele relații de suprapunere sau de excludere între fenomenele explicate de cele două concepte. Situația este parțial înțeleasă, datorită analizei avantajului absolut numai la nivelul unor relații de inegalitate dintre prețuri sau dintre eforturi omogenizate. Observarea avantajului absolut în relație cu avantajul comparativ asigură umplerea unor goluri analitice *între* aceste două concepte principale. O relaționare a lor asigură cunoașterea cerințelor care se cer a fi avute în vedere din perspectiva fenomenelor sintetizate de cele două concepte. Folosind proprietatea de neutralitate a mărimilor relative a prețurilor mărfurilor se asigură eliminarea procesului de omogenizare în compararea acestor prețuri. Se poate observa existența unor situații de schimb când, deși se identifică avantaj absolut, nu se poate realiza avantaj comparativ.

Pentru a înțelege mai bine prin observații avantajul comparativ este necesar să urmărim și relația dintre acesta și avantajul absolut. Între cele două fenomene au fost identificate (presupuse) până în prezent ca fiind aparent distincte **din perspectiva schimbului de mărfuri**. S-a constatat, conform algoritmului de bază dedus din schema generalizată a lui Manoilescu, că fluctuarea simultană a prețurilor internaționale și a ratelor de schimb face relativ dificilă în realitatea economică identificarea numai printr-o relație de inegalitate – mijlocul principal cu care este analizat în prezent avantajul comparativ întâlnit în majoritatea lucrărilor – existența acestui avantaj.

În cercetarea fenomenului schimbului, avantajul absolut se situează față de cel comparativ într-o situație oarecum similară – așa cum vom constata în continuare – ca și rata de schimb față de paritatea puterii de cumpărare când aceste două mărimi se folosesc la compararea nivelurilor reale ale unui indicator economic valoric din două țări, cum este, de exemplu, produsul intern brut. Astfel prin rata de schimb *se înclină/ deplasează* compararea produsului intern brut al diferitelor țări, fără a se aduce noi informații în compararea efectuată care se cere să asigure un spor de cunoaștere. Folosirea parității puterii de cumpărare elimină acest neajuns al tendinței de înclinare. În mod similar vom încerca să argumentăm că prin observarea în baza avantajului absolut, așa cum a fost efectuat până în prezent, nu se realizează un spor de

cunoaștere în schimbul de mărfuri față de analiza aceleiași situații în baza avantajului (comparativ) relativ, decât în conexiune cu acesta din urmă.

Pentru a urmări în sens strict avantajul absolut este necesară compararea prețurilor, în general a eforturilor, după omogenizarea lor printr-o unitate de măsură comună, independentă de prețurile din cele două țări, exprimate în monede diferite: om-ore, număr de muncitori etc. Problemele noi apărute în urma acestei proceduri, precum și mărimea eforturilor analitice făcute de cercetătorul economist în această direcție, pun în discuție respectarea principiului economicității analitice. Mai mult, este posibil ca rezultatele deduse să rămână în plan formal, astfel că ele nu pot fi folosite în economia empirică în procesul de luare a deciziilor, iar omogenizarea să nu mai apară necesară conform cerinței acestui principiu. Vom încerca printr-o simplificare adecvată să observăm și să înțelegem necesitatea acestui demers.

În baza principiului identității din logica aristotelică și a existenței proprietăților de adimensionalitate (neutralitate) a mărimilor relative Manoilescu, 1937, pag. 225-5, nota 151), afirmația generală că prețul unui produs dintr-o țară este mai mare decât cel al aceluiași produs din altă țară se cere a fi analizată cu atenție. S-a constatat mai sus că rata de schimb nu ne poate oferi o soluție în sens tare pentru a face o comparație analitică care să reziste principiului identității, ce este fundamental în logica clasică și în baza căruia noi fundamentăm raționamentele în plan analitic în prezent. Din această perspectivă (este oarecum neplăcut inconfortabil faptul că) nici prin paritatea puterii de cumpărare, care are ca scop tocmai compararea prin agregare a unei mulțimi de prețuri relative din două țări diferite, nu poate susține în sens strict, conform acestei logici această cerință (Georgescu-Roegen, 1971). Neîndeplinirea cerinței, datorată în principal menținerii neschimbate a structurii în timp și spațiu a produsului intern brut, având în vedere și nivelul de generalitate ridicat (la nivel național) al parității puterii de cumpărare față de situația în care se compară două prețuri relative.

În continuare vom face abstracție de respectarea strictă a cerinței identității, necesară de observat în compararea a două exemplare ale aceluiași produs, fabricate în două țări diferite. În realitate acestea sunt diferite în majoritatea cazurilor, astfel că, pentru a putea accepta cu unele rezerve compararea celor două prețuri, este necesară recalcularea cu ajutorul regresiei hedonice, de exemplu, a prețului unuia din cele două produse. Cele două produse fiind considerate *identice* în baza acestei condiții analitice, apare o altă cerință pentru compararea celor două prețuri, cea a tranzitivității ratei de schimb, o aplicare a principiului identității în domeniul monetar, cerință care nu este respectată.

Să presupunem pentru început situația cea mai simplă posibilă: s-a realizat omogenizarea eforturilor necesare pentru fabricarea de către cele două entități a celor două mărfuri. Având în vedere ansamblul relațiilor de producție al celor două țări, prin cele patru mărimi, considerate *echivalentul* prețurilor interne, este măsurat efortul de producere în om-ore medii a celor două mărfuri. Dacă cele două țări nu sunt *integrate* din punct de vedere economic acest proces de comparare nu este justificat referitor la echivalența eforturilor aferente prin ore-medii, calculate, de regulă, separat pentru fiecare țară. Mai mult, inexistența *contopirii* intereselor individuale din fiecare țară în același interes, aici la nivelul celor două țări, nu justifică din perspectiva schimbului aceste eforturi analitice.

Să acceptăm temporar faptul că entitatea economică E are un avantaj absolut în producție, în sensul convenit în literatură până acum, eforturile sale fiind mai mici la fiecare din cele două produse. *Din perspectiva producției este cert un avantaj, deoarece entitatea E are o eficiență sporită. Din cea a schimbului, este posibil să identificăm situații când entitatea economică E deși are avantaj absolut, poate să nu beneficieze parțial de acest avantaj, în funcție de modul cum se reușește să se negocieze prețuri internaționale.* Deoarece cazul extrem, de excludere a partenerului entității economice E de la obținerea de profit, este puțin probabil în baza principiului interesului individual – prin urmare, nu va fi analizat –, este necesar un raport al prețurilor internaționale apropiat de cel al prețurilor interne ale entității economice I, care să asigure un avantaj al entității E apropiat de cel total absolut. În acest caz mărimea avantajului

(relativ) măsurat prin formula avantajului relativ al entității economice I poate fi mică, însă mai mare decât unitate. Condiția minimă a desfășurării schimbului este ca acest nivel să tindă către unitate, însă să fie supraunitar și acceptat de partenerul I.

$$\lim \left(\frac{p_{i1}}{p_{i2}} : \frac{P_1}{P_2} \right) \rightarrow 1 \quad (4.1)$$

Prin urmare, condiția de necesitate a avantajului absolut regăsită în procesul de fabricație nu o susține pe cea de suficiență în schimbul de produse, care poate fi verificată numai și numai într-o anumită clasă de situații extreme, identificată conform formulei (4.1).

Importul în țara I a tehnologiilor ce asigurau inițial avantajul absolut în țara E, poate diminua parțial sau în totalitate acest avantaj existent. Este posibil să rămână numai un avantaj comparativ datorat unor elemente ale factorilor de producție. Anularea totală a avantajului comparativ este foarte puțin probabilă, deoarece nu pot fi realizate simultan toate condițiile identice (inclusiv prin compensare), chiar dacă tehnologia și organizarea la fiecare din cele două produse este aceeași. Cazul a două fabrici de asamblare automobile Ford, din Anglia și din Germania, având aceleași capacități și sistem de organizare inițiale, care după o perioadă de funcționare au ajuns la o diferență de productivitate totală apreciabilă confirmă clasa de excepții de mai sus (X-efficiency, în PAL IV, 1987).³⁶

Rezultă că avantajul absolut identificat în urma unor demersuri analitice de omogenizare a eforturilor, nu se va menține într-un schimb normal de bunuri în favoarea celui care îl deține, *acesta fiind micșorat întotdeauna într-un schimb efectiv de bunuri, în baza principiului interesului și a unei raționalități a participanților la schimb, prin negocierea prețului relativ internațional*. Păstrarea avantajului absolut, în totalitate de partea celui care îl are, ar însemna excluderea celeilalte părți de la masa „succesorală” a împărțirii avantajului total. În aceste condiții schimbul nu se poate efectua, iar în relațiile economice de vânzare-cumpărare internaționale acest avantaj absolut rămâne, din perspectiva schimbului, numai la nivel potențial.

Problema care rămâne însă permanent de studiat (observat), este de la ce nivel al avantajului comparativ total este atractivă efectuarea unui schimb internațional, având în vedere riscurile ce apar în baza elementului de extraneitate prezent în relațiile externe. *Situația păstrării avantajului absolut de către una dintre entități nu sprijină deci fenomenele de schimb extern, însă a înțelege și a tine cont permanent de existența acestuia are o importanță majoră în reorganizarea pieței interne pentru statele cu venituri reduse sau medii inferioare*. Atingerea optimului de producție prin folosirea tehnicii durabile/ dominante este principala cerință ce se impune a fi urmărită în perspectivă de către fiecare entitate economică producătoare.

Se acceptă faptul că într-o situație normală, potrivit principiului interesului individual, schimbul nu se poate desfășura în condiții defavorabile pentru o entitate economică. Această cerință se poate susține și în cazul identificării (existenței) avantajului absolut. Deși entitatea economică E poate avea avantaj absolut în producție, nu poate fi presupusă efectuarea operațiunii de vânzare cumpărare, prin însușirea întregului profit aferent diferenței de avantaj absolut, numai de această entitate.

Vom urmări în continuare prin câteva exemple-situații expuse mai sus. Conform formulei, avantajul relativ total măsurat în exemplul următor prin cele patru prețuri este de 1,17. Situația este observată din perspectiva entității economice E.

³⁶ Crearea unor societăți-ficci în țările cu venituri reduse sau medii inferioare, în care se asigură, de regulă, avantaje absolute, poate asigura societăților mamă, prin transferul în totalitate a acestui avantaj, înfirmarea celor susținute de noi într-o situație normală. A se vedea nota 33 referitoare la informațiile oferite de un reprezentant al MERCOSUR, în anul 2002.

$$\frac{p_{e2}}{p_{e1}} : \frac{p_{i2}}{p_{i1}} = \frac{7}{2,01} : \frac{6}{2}$$

În această situație de avantaj absolut cele două prețuri relative, presupuse a fi exprimate (încă) în om-ore, asigură un avantaj relativ total. Condiția pentru a exista un avantaj mai mare al entității E este ca raportul prețurilor internaționale să fie cât mai aproape de nivelul de 3, iar la această mărime este necesar ca entitatea economică I să accepte schimbul, ținând cont de formula 1.

În situația duală a schemei precedente de import-export (Pr1 cu Pr2), deși există un avantaj absolut din perspectiva entității economice I, avantaj (relativ) total este subunitar.

$$\frac{2,01}{7} : \frac{2}{6} = \frac{1}{1,17} = 0,87$$

În aceste condiții schimbul nu se poate efectua prin înregistrarea de profit pentru ambele entități economice.

În alte cazuri existența avantajului absolut nu ne conduce la obținerea de avantaj comparativ total. Situațiile asemănătoare celei următoare alcătuiesc o clasă în care, deși există avantaj absolut, în baza interesului individual nu se poate negocia împărțirea acestuia în avantaje parțiale pentru fiecare din părți deoarece avantajul total este mai mic decât unitatea. Conform datelor din exemplul de mai jos, în baza formulei avantajului relativ total, din perspectiva entității E, deși aceasta are un avantaj absolut, nu este identificat un avantaj comparativ total.

$$\frac{7}{2} : \frac{4}{1}$$

Prin urmare, când entitatea E ar exporta produsul având prețul de 2 unități schimbul nu este posibil astfel încât ambele entități economice să aibă fiecare un câștig minim deoarece, deși există avantaj absolut în producție, nu poate fi măsurat un avantaj comparativ în acest schimb. **În concluzie, dată fiind situația generală a avantajului absolut nu rezultă implicit un avantaj comparativ total și, legat de acesta, două avantaje parțiale pentru fiecare din cele două entități economice aflate într-un schimb de mărfuri.**

Inversarea rolului celor două mărfuri în exemplul de mai sus, din perspectiva entității economice E, va face posibilă dacă nu efectuarea schimbului, cel puțin începerea operațiunilor de negociere, datorită existenței avantajului comparativ total.

$$\frac{2}{7} : \frac{1}{4}$$

Rezultă că apar două situații posibile:

- existența avantajului absolut poate fi identificată concomitent cu cea a avantajului comparativ total (din perspectiva entității E, de exemplu). Este necesar ca prețul intern relativ al entității E să fie mai mare decât cel al entității I. În acest caz, conform situației tip de bază a schemei generalizate a lui Manoilescu, dacă cele două părți negociază un preț relativ internațional reciproc avantajos, produsul Pr1 poate fi exportat din țara E în contrapartidă cu produsul Pr2 exportat de țara I.
- în cazul opus situației precedente, când dată fiind existența avantajului absolut nu este posibil identificarea de avantaj comparativ relativ potrivit acestei scheme. Schimbul nu se poate declanșa prin începerea negocierii deoarece interesele celor două entități economice nu sunt convergente. Este necesară inversarea schemei de export-import:

produsul Pr2 va fi exportat de entitatea E, iar produsul Pr1 de entitatea I. În prealabil se va verifica dacă situația este posibilă în realitatea empirică (lipsa disponibilității produsului, precum și mărimea avantajului). În urma negocierii prețurilor internaționale se poate certifica dacă avantajul comparativ total a fost împărțit de cele două părți potrivit unei proporții care să asigure convergența intereselor individuale relativ contrare, precum și o echitate a schimbului.

Până acum s-au efectuat comparații, considerând eforturile omogenizate în aceeași unitate de măsură (om-ore). Compararea celor patru prețuri prin construirea celor două raporturi poate înlocui sau exclude procesul de omogenizare. Premisa are la bază proprietatea de adimensionalitate (neutralitate) sesizată de Manoilescu. *Prin urmare, identificarea prealabilă a avantajului absolut prin omogenizarea eforturilor totale de obținere a produselor, nu mai este necesară în procesul de schimb, conform formulelor avantajului comparativ relativ.*

Existența avantajului absolut face posibilă obținerea de avantaje comerciale numai după o schemă care să asigure un avantaj relativ total (condiția de necesitate). Negocierea corespunzătoare a celor două prețuri internaționale va asigura condiția de suficiență. Raportul prețurilor externe, prețul relativ internațional, este necesar să se situeze în intervalul dintre cele două prețuri relative. În ultimul exemplu nivelul prețului relativ internațional corespunzător trebuie să se situeze, pentru a se efectua schimbul, în intervalul $(2/7; 1/4)$. **Rezultă că, exceptând unele cazuri bine justificate necesare în compararea prețurilor, eforturile analitice de omogenizare a prețurilor interne nu se justifică în schimbul de mărfuri printr-o analiză separată pentru a se studia distinct avantajul absolut de cel comparativ.**

Eforturile de descoperire a principiului avantajului absolut au fost considerabile și este printre cele mai mari contribuții inițiale din știința economică în procesul de constituire al acesteia, când se începuse separarea de celelalte științe sociale. La formularea principiului avantajului absolut Adam Smith a avut în vedere o simplă comparare a eforturilor (prețurilor). Relaționarea mai exactă a mărimilor celor patru prețuri a fost făcută de Ricardo fiind sesizate noi valențe ale acestei descoperiri, sintetizate de acesta în principiul avantajului comparativ. Eforturile lui David Ricardo s-au oprit aici: acesta nu a mai introdus în comparația simultană a celor patru prețuri interne și prețurile internaționale negociate, situație prin care s-ar fi apropiat mai mult de condițiile empirice reale de desfășurare ale unui schimb simplu.

Analiza avantajului absolut, conform constatărilor de mai sus, se poate face în schimbul de mărfuri ca un caz/ apendice al avantajului comparativ, deoarece prin formula avantajului relativ total poate fi măsurat simultan și avantajul absolut. Pe de altă parte, în baza acestei generalizări, conform principiului economicității analitice din știința economică, omogenizarea eforturilor de producere a celor două produse, conținute în cele patru prețuri, nu mai apare justificată, fiind inutilă din perspectiva măsurării avantajului comparativ. Caracterul de neutralitate al mărimilor relative prin care se măsoară aceste avantaje, total și cele două parțiale, face ca acest demers analitic să nu fie necesar.

Conform formulelor deduse se poate observa ușor că perpetuarea unor situații de schimb asimetric extrem – în care interesul individual al unor entități economice nu se poate susține în negociere datorită diverselor cauze, deși avantajul comparativ total este identificat – poate susține lipsa de performanță sau falimentul entităților economice aflate în situația defavorabilă. În schimburile de mărfuri contra monedă prin intermediul ratei de schimb judecățile se fac similar, aici statul fiind un partener cu care toate entitățile economice „negociază” în prealabil mărimea ratei de schimb de referință prin intermediul Băncii Naționale (price-maker). Diversitatea situațiilor care apar în comerțul unei firme de import-export generează în condiții normale, cel puțin în operațiile de barter multiplu, o împrăștiere a termenilor de comerț (considerate ca rapoarte dintre prețurile interne și cele internaționale) *în jurul* ratei de schimb, generând astfel situații favorabile și defavorabile. Pentru ca schimbul să aibă continuitate în timp, așa cum se poate observa în studiul operațiunilor de comerț exterior multiple la nivelul unei

țări, este necesar ca nivelul agregat al avantajelor comparative măsurate prin aceste prețuri relative să fie pozitiv/favorabil pe ansamblu.

În concluzie, nu este necesară identificarea avantajul absolut la două entități economice din două țări diferite prin uniformizarea și transformarea în aceeași unitate de măsură (monedă, om-ore) a prețurilor. Această operațiune nu mai este justificată în observarea avantajului relativ al fiecărei părți în (și după) negocierea prețurilor internaționale, măsurat conform formulelor de calcul deduse. În baza proprietății de adimensionalitate, însoțită de cea de aditivitate a mărimilor relative, avantajul absolut din producție poate fi considerat ca oricare alt avantaj comparativ, fără a fi necesar un alt efort separat.

5. Extinderea aplicării avantajului comparativ în schimburile interne

Ludwig von Mises susține în baza legii generale a cooperării umane posibilitatea extinderii aplicării principiului avantajului comparativ în schimburile interne. Mecanismul de interpretare analitică al acestui principiu este diferit în acest caz față de cel din schimburile externe. Deși folosirea formulelor de măsurare a avantajului comparativ, similare cu cele de cuantificare a acestuia din relațiile economice internaționale, poate fi ușor susținută, sprijinirea prin norme a aplicării principiului (avantajului comparativ) se face în cadrul aceluiași „tot”, cel al economiei naționale. În comerțul internațional relația constituită este dintre parte și întreg, între economia națională și cea mondială. Este posibil ca o aplicare a unor norme economice adecvate în susținerea avantajului comparativ în schimburile interne să sprijine în economia națională dezvoltarea durabilă și, în continuare, reducerea fenomenului entropic din procesele economice.

Într-o economie națională considerăm următoarea situație posibilă: doi comercianți fabrică (dețin) fiecare câte două bunuri, având exemplare identice, analizează împreună posibilitatea de a le realiza (produce și vinde) mai eficient. Cele două entități economice obțin cele două produse în baza unor tehnologii (rețete de fabricație) și/sau metode de organizare diferite.³⁷ Situația propusă este posibilă dacă piața este stabilă sau în creștere, iar capacitățile de producție ale celor două entități economice ar permite o asemenea variantă. Existența unor condiții de producție diverse la două entități economice care să conducă la niveluri de costuri diferite este situația cea mai des întâlnită în economie. De altfel, chiar în cazul aceluiași tehnologii și/sau metode de organizare se ajunge în timp la o productivitate totală diferită.³⁸ Problema care se ridică în continuare este dacă situația propusă mai înainte, referitoare la specializarea producției, este posibilă de studiat în baza principiului avantajului comparativ în interiorul unei economii naționale, susținând astfel identificarea creșterii profitului la fiecare din cele două entități.

Această situație este analizată în economie în baza a două concepte: fenomenul avantajului comparativ și frontiera posibilităților de producție (FPP). Ne propunem să detaliem situația numai din perspectiva comerțului celor două bunuri având costuri diferite. Problema

³⁷ Cerința identității exemplarelor aceluiași bun, produs de două entități /țări, necesară a fi prezentă pentru a se realiza comparația, poate fi rezolvată în baza ipotezei prețului hedonic prin relaționarea stohastică a calităților (principale) într-o analiză regresională. Prețul modificat al aceluși bun dintr-o țară – calculat prin *divizarea* utilității în principalele calități ale bunului ce sunt relaționate cu părți din preț la toate exemplarele diferite fabricate în cealaltă țară – se poate compara astfel în condiții analitice satisfăcătoare cu cel al prețului real al bunului din cealaltă țară.

³⁸ Cazul uzinelor Ford din Anglia și Germania, amintit mai sus, de la începutul deceniului al nouălea al secolului trecut, având aceeași dotare tehnologică și metode de organizare, însă care au ajuns după un timp la productivități totale și deci la costuri diferite, este binecunoscut în literatura de specialitate (X-Efficiency theory, în PAL IV, pag. 935).

FPP va fi analizată sumar în anexa 1A. Mises arată că din perspectiva înțelegerii avantajului comparativ cerințele de realizare a unui schimb internațional nu diferă esențiale de cele ale unui schimb intern (1949).³⁹ La o observare generală, conform rezultatelor analizei schimburilor internaționale de bunuri, ar apărea că optimizarea simultană a schimburilor din interiorul unei economii naționale, să fie posibilă a fi susținute constant în baza cerințelor avantajului comparativ la fel ca în schimburile externe.

Prima întrebare care poate apare se referă la justetea unei astfel direcții de cercetare, care într-un fel ne conduce, ca și în cazul avantajului comparativ din comerțul exterior spre proiecții viitoare ale unor situații. De altfel, orice acțiune umană are la bază o proiecție. Dacă se acceptă necesitatea găsirii unor soluții teoretice cuantificabile în schimburile internaționale în baza principiului avantajului comparativ, evitarea acestei direcții de cercetare în schimburile interne nu ar putea fi susținută.

Deși în prezent la nivel mondial se realizează o creștere paralelă și nominală a prețurilor și veniturilor, numai o reducere relativă în termeni reali a acestor prețuri (sau o creștere relativă a veniturilor) ar susține sporirea consumului final necesar pentru majoritatea populației globului. Această sporire poate antrena în continuare creșterea mărimii capacității de producție și, legat de aceasta, nivelul tehnologic al proceselor de producție. Se poate presupune în aceste condiții și o utilizare mai ridicată a capacităților existente. Economiiile dezvoltate au susținut aceste direcții.⁴⁰ Libertatea individului, cu excepția poate a laturii spirituale în sens strict, are în aceste condiții îndeplinită cerința fundamentală: un nivel mai ridicat al venitului și, prin acesta, o relativă independență de acțiune a acestuia în societate. Astfel, urmărirea avantajului comparativ în producția internă și, în consecință, specializarea producției, concomitent cu o creștere a nivelului tehnologic, devine un proces necesar.⁴¹ Înțelegerea modificărilor din producție în baza avantajului comparativ este astfel o situație ce trebuie susținută și pentru schimburile interne.

În analiza de fundamentare a unui algoritm de măsurare strict cantitativă vom relua adecvat cazul tip (generic) al unui barter simplu dintr-un schimb economic internațional. Prezentarea acestuia se va face cu specificul din relațiile economice interne urmărindu-se explicarea adecvată a modificărilor necesare în legătură cu avantajul comparativ din comerțul exterior. Cele două produse, Pr_1 și Pr_2 , presupuse mai sus, sunt fabricate separat de două entități economice E și I cu două costuri, c_{e1} , c_{e2} și respectiv, c_{i1} și c_{i2} . Prețurile de vânzare sunt P_1 și P_2 (tabelul 2). Având ca punct de referință schema inițială, prețurile internaționale *devin* interne, iar prețurile interne se *transformă* în costuri interne (vezi tabelul 1).

³⁹ Schimburile interne sunt condiționate în planul eficienței (costurilor) în principal de cheltuielile legate de transferul (lichidarea) factorilor de producție dintr-un sector în altul și deci de mobilitatea acestora, înțeleasă în sens larg. Punctul de referință este egalizarea mărimii profitului pe unitatea de capital total folosit. Compararea și ierarhizarea produselor, ramurilor sau sectoarelor în schimbul intern în baza eficienței capitalului se va face mai ușor într-o economie națională, deoarece nu apar condiții legate de fenomenul de extraneitate (mai multe monede, precum și riscurile în schimbul internațional legate aplicarea a două sisteme de legi juridice). O discuție mai detaliată privind problema acestei ierarhizări se poate face la studierea schimburilor externe în baza interesului național.

⁴⁰ În economia americană creșterea nivelului tehnologic, urmărit prin mărirea scării de producție, este o tendință a ultimei jumătăți de secol (Samuelson, 1995, graficul 6.2, pag. 131). În același timp folosirea la un nivel ridicat a gradului de utilizare a capacităților de producție din industria prelucrătoare, concomitent cu o creștere constantă a capacităților, a oscilat și în baza proiecției economiei naționale, în ultimele două decenii ale secolului trecut în SUA în jurul mărimii de 80% (US Census Bureau, 2002, cap. 15, tabelul 755). În agricultură, din contră conform legii lui Engel, au apărut fenomene de restricție a folosirii suprafețelor disponibile pentru culturi, datorită productivității totale ridicate. În aceste condiții reducerea în SUA a ponderii consumului alimentar în cel total de la 14% la 7% în perioada 1970-2000 reprezintă un punct de referință pentru celelalte țări de pe glob (KKHS, 1975; UN, UNSCECE, 1999; OECD 2002).

⁴¹ În aceste condiții apare fundamentată susținerea ideii lui Mihail Manoilescu privind importul de tehnologie, în locul cumpărării produsului prin schimburi internaționale conform avantajului comparativ susținut prin interesul național (1929/ 1937).

Tabelul 2. Costurile, cantitățile și prețurile interne
într-un barter simplu în schimbul intern

Indicator/ Mărime	Cantități	Costuri interne	Prețuri interne
Entitatea E			
Produsul 1, $Pr1$	q_{e1}	c_{e1}	P_1
Produsul 2, $Pr2$	q_{e2}	c_{e2}	P_2
Entitatea I			
Produsul 1, $Pr1$	q_{i1}	c_{i1}	P_1
Produsul 2, $Pr2$	q_{i2}	c_{i2}	P_2

Schema de schimb dintre cele două entități economice, în cazul când există posibilitatea unei specializări, este similară cu cea din comerțul internațional. Este evident că această schemă astfel constituită nu se poate aplica strict în comerțul intern în baza principiului interesului.⁴²

Deoarece în raport cu cele două produse firmele sunt concurente, este puțin probabil ca fiecare dintre entități să cumpere producția celeilalte, iar cantitatea totală, inclusiv cea proprie, să fie vândută la prețuri acceptate de cumpărători, care ar asigura avantaje pentru fiecare din ambele entități. Fiind mai eficientă, entitatea care produce cu costuri mai mici ar pierde, în baza unei asemenea convenții, o mărime a profitului egală cu diferența dintre costul corespunzător al celeilalte entități (presupus mai mare) și cel propriu înmulțită cu cantitatea de produs achiziționată de la entitatea parteneră. Entitatea economică E va renunța la cumpărarea cantității din produsul $Pr1$ de la entitatea I în schimbul producerii întregii cantități necesare pe piață din acest produs și fabricată până acum de ambele entități. Situația este similară și la entitatea I . Cazul a fost presupus în lipsa proporționalității costurilor interne.

Situația poate fi cuantificată riguros folosind prețurile (costurile) relative interne. *Schema avantajului comparativ din schimburile interne descrie un salt calitativ similar cu cel din schimburile internaționale, pe care vom încerca să-l explicăm adecvat.* Nu ne interesează concentrarea în producerea unui bun, caz posibil de controlat prin norme economice, ci cel al reducerii resurselor de orice fel, evidențiat prin costurile mai mici care susțin astfel direcția unei dezvoltări durabile. *În sens strict în economia empirică nu este posibil un astfel de schimb direct, însă este necesară observarea efectelor posibile ale unor schimburi indirecte, ca urmare a explicării modificărilor din producția internă prin această schemă analitică.*

Dată fiind însă eficiența economică diferită a producerii este necesar ca pe piața factorilor de producție să fie stimulată rămânerea tehnologiilor mai performante și la care, de regulă, costurile sunt mai mici: cea aferentă produsului $Pr1$ de la entitatea economică E și cea aferentă fabricării produsului $Pr2$ de la I . Situația este similară și dacă se inversează poziția produselor. Dacă se extinde situația la nivelul unei economii naționale este de dorit ca în timp pe piață să se mențină numai entitățile cu cele mai mici costuri. Fenomenul apare ca rațional, însă este contracarat datorită libertății relative a entităților economice în a alege produsele și procedeele de fabricație. Acest fenomen este încetinit și prin existența unor costuri de transfer ale capitalului pe piața concurențială, precum și datorită nefuncționării în timp util a mecanismelor de reglare inversă în procesele de înlocuire a activităților ineficiente. *Fenomenul*

⁴² Specializarea nu se face în relațiile economice interne în baza unei înțelegeri bilaterale sau chiar multilaterale decât în puține situații. În condițiile pieței această direcție este necesar a fi susținută – iar în continuare ea poate fi stimulată progresiv în reducerea consumului de resurse – de normele economice necesare a fi emise și fundamentate pe tendința de epuizare a resurselor. Explicațiile analitice în baza schemei avantajului comparativ, referitoare la schimbul cel mai simplu, sunt *diferite*, așa cum vom observa în continuare, de acțiunile desfășurate în realitatea real-empirică pe săgeata Timpului înțeles în sensul lui Georgescu-Roegen (1971).

este întreținut, inclusiv de unele norme (a) economice, care deși vizează apariția unor situații pozitive, susțin în multe cazuri blocajele în această tendință de specializare. Pe de altă parte, urmărirea mulțimii de produse relativ identice și a prețurilor diferite la care acestea se vând ridică probleme de comparare pentru a înțelege și a susține acest fenomen al avantajului comparativ prin acțiunile indivizilor și entităților economice de pe piețele concurențiale, inclusiv prin susținerea sa prin norme economice. Chiar în condițiile observării acestor necorelări prin aplicarea ipotezei prețului hedonic, folosit pentru a echivala calitățile, problema presupune eforturi constante ridicate, generate de mulțimea de comparații necesare a fi făcute periodic datorită schimbării permanente a formei și uneori a caracteristicilor de fond ale produselor.

Piața concurențială „liberă”, fără intervenția normelor, este caracterizată, de asemenea, prin blocaje care împiedică uneori promovarea în timp scurt a trecerii la tehnologii mai performante și, în continuare, la apropierea de optimul de producție, situații necesare pentru a reduce consumul de resurse (costurile) și în ultimă instanță, prețurile. Pe de altă parte, este posibil ca diferențele dintre diverse tehnologii cu organizarea aferentă să nu fie mari, astfel că mărimile costurilor celor două entități să fie apropiate. În aceste condiții aplicarea schemei schimbului în baza avantajului comparativ nu poate fi susținută, datorită unei mărimi reduse a avantajului.

Există și o altă perspectivă ce ar trebui înțeleasă, o entitate are în fabricare numai un bun la parametri scăzuți din punct de vedere tehnologic, iar din perspectiva dezvoltării durabile producerea acestuia ar trebui stopată. În aceste condiții entitatea economică ar fi necesar să-și înceteze activitatea sau să își reorganizeze activitatea spre obținerea unui produs cu o tehnologie mai performantă. Invocarea realizării acestui proces de stopare a producerii relativ ineficiente, susținute de o concurență în creștere, este valabilă numai parțial deoarece timpul și spațiile diferite, chiar în interiorul aceluiași spațiu (extins) național, mențin în baza unui efect de inerție susținut și de costurile de renunțare/transfer ambele tehnologii. Mai mult, în această perioadă de coabitare a ambelor tehnologii, are loc un consum relativ mărit de resurse, iar în baza legii entropiei acest proces este ireversibil. Prin urmare intervenția prin norme este susținută în baza unei necesități, se poate spune superioare, care ar avea efecte benefice în viitor dacă aceasta are o anumită consistență pozitivă.

Pe de altă parte, dacă fiecare producător de bunuri își propune obținerea de bunuri cu tehnologia cea mai bună existentă la nivel național (în cazul când această situație ar fi posibilă) ar putea rezulta, foarte probabil, pe o anumită perioadă un surplus de ofertă și deci de capacitate. Soluția ar fi exportul și se regăsește, cel mai adesea, la statele dezvoltate. Această direcție explică mai bine și procesul de globalizare, în opinia noastră putând fi conceput ca o extremă a mondializării pieței, acesta fiind un fenomen pozitiv pentru economiile naționale ale acestor state. Soluția care apare folosită mai recent, în special în sectorul agricol, este de limitare a folosirii resurselor (pământului) datorită tehnologiilor performante. O autolimitare a consumului este de fapt principala direcție de asigurare a continuității vieții pe pământ, datorită necesității de prelungire a folosirii resurselor materiale pe o durată cât mai mare pentru generațiile viitoare, de dorit pe întreaga perioadă de existență a emisiilor solare (Georgescu-Roegen, 1971).

Apare acum mai evident faptul că în relațiile de schimb interne situațiile perechi, două produse fabricate de două entități economice, sunt cazuri rare, ce pot fi folosite, de regulă, la observarea valabilității principiului avantajului comparativ. *Situația reală este aceea a unor permutări în alegerea/renunțarea la produse (inclusiv la factorii de producție) care să asigure o îmbunătățire succesivă a proceselor de producție prin apropierea de optimul de producție național și/sau internațional existent pentru fiecare produs. Rezultă, dacă tendința se realizează pe o direcție pozitivă, o reducere a costurilor în baza promovării tehnologiilor dominante sau o unora cu o eficiență apropiată, sprijinite fiind de o organizare adecvată și susținând astfel dezvoltarea durabilă. Statul poate sprijini, de asemenea, prin norme orientarea acestor factori spre fabricarea anumitor produse considerate prioritare și/sau deficitare în anumite perioade.*

Reorganizarea proceselor de producție prin asemenea multiple *permutări* de situații identificate analitic pornind de la observațiile în cazul unui barter simplu, ne conduce la scăderea costurilor de producție și deci la o eficiență sporită. În concluzie, – în baza libertății relative de pe piața concurențială, dar și prin emiterea de norme, acolo unde efectele inverse nu apar în timp real necesar – susținerea alegerii soluțiilor de fabricație cele mai eficiente ar conduce la o creștere a productivității totale în baza avantajului comparativ din schimburile interne. Noile prețuri, mai reduse probabil dacă sunt observate pe perioade mai mari, ar asigura un spor mai mic de avantaje relative datorită concurenței în creștere, însă mai mare în sumă absolută. Sporul relativ cantitativ de bunuri, în comparație cu consumul de resurse ar fi cert.

Explicațiile în baza schemei de *schimb* cu două produse în condițiile pieței interne sunt, așadar, similare ca și în cazul comerțului extern. Premisa de la care se pleacă, presupunând că entitatea economică E își propune să se specializeze în fabricarea produsului $Pr1$, se bazează pe aceeași diferență de valori ca în situația schimbului internațional. Entitatea economică E are ca obiectiv, în schimburile pe care le va efectua, să obțină cu resursele (volumul valoric al factorilor de producție) $q_{e1}c_{e1}$ o cantitate mai mare de factori $q_{e2}c_{e2}$ (5.1).

$$q_{e2}c_{e2} > q_{e1}c_{e1} \quad (5.1)$$

În plan empiric apare cerința de verificare a necesității schimbului real, care devine condiție de suficiență, pe lângă cea de necesitate a avantajului comparativ.

Judecățile se fac în schimbul barter simplu în termenii costurilor de oportunitate fiind comparate două situații, una real empirică ce se realizează și alta real-possibilă. Aserțiunile sunt fundamentate pe raționalitatea limitată ce ține cont și de matricea culturală (obiceiurile diverse, inclusiv cele de consum) și interesul de a avea un profit mai mare, identificat în baza principiului avantajului comparativ.

Am arătat că, în majoritatea situațiilor, entitatea economică E nu va cumpăra produsul $Pr1$ de la entitatea economică I pentru a vinde grupat/centralizat întreaga cantitate, deoarece va realiza un profit mediu mai mic, inclusiv datorat costului (prețului) de transfer a produsului. Pe de altă parte, este puțin probabil ca entitatea economică E sau I să renunțe reciproc în totalitate la fabricarea unui produs, astfel ca, în noile condiții fiecare să fabrice numai un produs cu cantități (aproximativ) duble. Un *schimb* total, în baza avantajului comparativ ar însemna, probabil, și un transfer de informații privind producerea fiecărui produs, astfel ca preluarea să fie justificată. Este puțin probabil, ca cele două entități să nu păstreze informații, pentru o situație de rezervă în cazul când ar reveni (în situații defavorabile) la producerea bunului a cărui fabricare intenționează acum să fie *cedată*.

Entitatea economică E ar putea vinde cantitatea fabricată q_{e1} din produsul $Pr1$ la valoarea $q_{e1}P_1$ pentru a cumpăra cantitatea q_{e2} din produsul $Pr2$, la aceeași valoare $q_{e2}P_2$. Cantitatea q_{e2} se stabilește conform echivalenței dintre cele două valori (5.2).

$$q_{e2} = q_{e1}P_1 / P_2 \quad (5.2)$$

Prin înlocuirea q_{e2} în (5.1) se obține în baza costurile interne, avantajul comparativ relativ intern al entității E , A_{vrintE} conform formulei avantajului relativ (5.3).

$$A_{vrintE} = \frac{c_{e2}}{c_{e1}} \cdot \frac{P_2}{P_1} \quad (5.3)$$

Dacă avantajul relativ al entității economice E din acest schimb este supraunitar se poate realiza specializarea sa în fabricarea produsului $Pr1$ în baza avantajului comparativ și apare deci interesul acesteia de a renunța la fabricarea produsului $Pr2$.

Pentru entitatea economică I avantajului relativ este determinat prin formula (5.4).

$$A_{vr\ int I} = \frac{c_{i1}}{c_{i2}} : \frac{P_1}{P_2} \quad (5.4)$$

Formula avantajului relativ total intern care justifică cele două specializări are la bază cele patru costuri interne (5.5).

$$A_{vr\ int} = \frac{c_{e2}}{c_{e1}} : \frac{c_{i2}}{c_{i1}} \quad (5.5)$$

Urmărirea permutărilor continue în activitățile de producție interne în baza principiului avantajului comparativ prin acest sistem de formule fundamentează salturile calitative care asigură o apropiere de optimul de producție.⁴³ În plus, aplicarea schemei avantajului comparativ în producția internă se poate susține prin norme economice care să îndeplinească condițiile necesare dezvoltării durabile, precum și cele ale menținerii sau modificării între limite determinate a entropiei sistemului național analizat.

Schema de permutare prezentată mai sus dintre două entități cu două produse și, în continuare, cea generală cu mai multe produse, asigură înțelegerea comparării în condițiile real empirice. Producătorul – verificând în baza costurilor eficiența fabricării unui bun cu o anumită tehnologie și organizare, în comparație cu cele folosite de alte entități economice – ia decizia de a folosi o nouă tehnologie în cazul când nivelul costurilor aferente este mai redus în mod semnificativ. Dacă tehnologia și utilajele aferente sunt disponibile la vânzare, le va achiziționa probabil, astfel că prin folosirea acestora va avea un nivel al costurilor și deci al profiturilor relative identic sau cel puțin asemănător cu cel al entității economice care folosește deja tehnologia și cu care s-a comparat inițial. Această reorientare se referă alt produs similar, fie la alte produse (permutare în lanț). *Este necesar ca statul să ofere informații privind cele mai oportune direcții de a investi în aceste tehnologii și apoi să susțină prin norme economice, fonduri adecvate sau facilități corespunzătoare, acest proces. Menținerea unei concurențe în limite normale, fără un surplus relativ de ofertă ridicat este, de asemenea, un punct de referință permanent.*

Prin astfel de schimbări ce urmează să apară în programele de producție în interiorul unei economii naționale, posibil de argumentat la nivel teoretic de către economiști în baza avantajului comparativ, se susține ridicarea continuă a eficienței tehnologice și organizatorice. O primă limită în schimbarea mărimii productivității totale realizate la același produs este fixată de nivelul tehnologic național. În schimburile interne, care se referă inclusiv la cumpărarea de tehnologii, este posibilă reducerea costului până la nivelul celui care rezultă prin folosirea tehnologiei naționale celei mai performante. A doua restricție este determinată de lipsa posibilității de schimbare în condiții mai puțin eficiente a folosirii – nivel măsurat prin productivitatea capitalului total – a capitalului de la un produs prin transferul acestuia la alt produs fabricat cu o tehnologie și o organizare mai eficientă.⁴⁴ Transferul se poate bloca, de

⁴³ Permutările continue se realizează în baza transferului factorilor dintre produse, activitate înțeleasă în sensul cel mai general posibil, prin compararea costurilor și prețurilor interne relative. Cerința are în vedere aici faptul că modificările urmărite simultan din punct de vedere analitic se realizează în perioade și spații diferite. Pe de altă parte limita de aplicare a optimului Pareto vizavi de formulele avantajului relativ și absolut de mai sus este evidentă, în sensul că acesta nu cuantifică situațiile în care entitățile se află simultan, în sens absolut și relativ, într-o situație mai avantajoasă față de cea precedentă. În interiorul unui sistem comparat, situația unor indivizi (entități economice) poate să evolueze încât, potrivit optimului Pareto, să se afle în stări mai bune decât cele precedente (în sens relativ), dar să rămână în baza măsurării prin mărimi absolute în urmă față de majoritatea altor indivizi (entități economice) similare.

⁴⁴ Situația analizată în etapa interesului național, este diferită parțial de cea existentă aici, rezultată printr-o agregarea cantitativă a profitului relativ la capital obținut în baza intereselor individuale ale entităților economice.

asemenea, datorită lipsei posibilității de folosire a acestui capital (în forma sa concretă) în rețetele produsului nou, la care urmează a se efectua acest transfer.

În prima situație-restricție schimbările interne care să conducă la înlocuirea tehnologiei mai puțin performante cu alta mai performantă sunt posibile în baza interesului individual de a mări profitul – fără a micșora prețul, cel puțin o perioadă de timp după folosirea noii tehnologii –, precum și în baza normelor economice prin care se susține extinderea tehnologiei performante. În prezent în baza noii filozofii a dezvoltării durabile această direcție este însoțită și de necesitatea protecției mediului natural.

În aceste condiții sensul în care poate fi analizată în prezent valoarea mărfurilor se referă la extinderea spațială a tehnologiei dominate /performante. În economia Uniunii Europene această direcție este sprijinită prin folosirea informațiilor din bazele de date disponibile legate de existența tehnologiilor BAT (Best Available Technology) și a celor la care producția are calitatea de a proteja mediul (ecolabel).

6. Importul și exportul de valoare națională în schimbul internațional de bunuri

Pentru a înțelege într-o formă sumară necesitatea etapei a doua a schemei generalizate a lui Manoilescu este necesar să separăm cele două efecte care contribuie la modificarea profitului: cel de negociere și cel datorat modificării eficienței producerii unui bun. Separarea este numai analitică și ridică nenumărate probleme în a justifica această separare în actele obișnuite de schimb. Primul efect poate mări sau micșora mărimea avantajului comparativ în funcție de existența sau nu a unei poziții dominante, recesive potrivit lui Mircea Florian (1983), regăsite în orice act social, prin urmare și în actul de schimb. Efectul de productivitate poate contribui, prin reducerea costului, la reducerea prețului. Interesul de a maximiza profitul însă îl determină pe întreprinzător în a menține prețul după apariția acestui efect. Numai presiunea piețelor concurențiale îl determină pe acesta să reducă prețul.

O anumită mărime a avantajului comparativ din schimbul unui bun este suficientă pentru efectuarea și, eventual, a continuării acestui schimb în timp. Fără a urmări dacă mărimea profitului este determinată și de o mărime suficientă a productivității, influențată la rândul său de nivelul tehnologic și organizatoric existent pe piață, este posibil ca bunul să fie produs cu un consum relativ mare de resurse sau, mai mult, cu resurse inexistente în sistemul economic național. Din această perspectivă se realizează o scurgere de valoare națională prin exportul de bunuri, deși sub formă monetară se realizează avantaj comparativ. În aceste condiții este necesară o identificare a unei ierarhii a eficienței producerii cel puțin la bunurile cu o pondere semnificativă în exportul și importul unei țări. Constatările de mai sus se pot aplica adecvat și importurilor. Este posibil ca să importăm unele produse, în timp ce soluția producerii la intern ar fi mai adecvată/ economică pentru economia națională. În consecință, urmărirea numai a unui criteriu, cel al obținerii de avantaj comparativ sub formă de profit este necesară, nu însă și suficientă. Aplicarea în această etapă a interesului național a unor algoritmi similari celor din etapa I asigură condiția de suficiență. Unii autori, precum Deardorff, susțin aplicarea schemei avantajului comparativ prin analiza mărimii productivității, explică schema și în condiții de productivitate, fără a arăta condiționarea celor două etape din perspectiva argumentată de noi în cele două etape separate și totodată dependente.

Este posibil, de asemenea, ca la constatarea lipsei unei structuri adecvate a consumului intern într-o perioadă sau în legătură cu necesitatea asigurării unei siguranțe (alimentare, de protecție a mediului, de protejare a securității individului, de educație etc.) să fie necesară,

Prin acesta se recunoaște că există o limită a pieței concurențiale în a promova sistematic și continuu o deplasare a nivelului producției spre tehnologiile cele mai eficiente (și spre optimul de producție) la majoritatea producătorilor. Această limită este necesară a fi depășită la nivel național, fie și numai prin susținerea înlocuirii ocupării pieței de către această entitate cu alte entități economice.

alături de interesul individual al obținerii unui profit în schimburile internaționale și, în continuare a asigurării unei productivități minime a produselor exportate, așa cum s-a arătat mai înainte, și sprijinirea unei excepții. Introducerea sau menținerea fabricării unor produse care susțin această siguranță a menținerii unui sistem economico național, este mai presus de cele două criterii: a avantajului comparativ individual și a celui național.

Productivitatea susține urmărirea la nivel agregat/ național a reducerii costului datorată creșterii eficienței. Deși problemele legate de agregare ridică unele cerințe nesoluționate satisfăcător încă pentru a efectua o comparare adecvată, se pot identifica tendințe de export ce se cer a fi urmate, prin ierarhizările ordinale ale produselor în baza acestui criteriu. Deși poate apare o reducere relativă a avantajului comparativ individual în soluționarea concordanței dintre interesele individuale și cel național (de grup) – ultimul fiind o agregare calitativă a primelor interese datorită susținerii siguranței menținerii la parametrii tehnologici și organizatorici relativ ridicați (față de nivelul mondial) a sistemului economic de producție național – necesitatea susținerii priorității interesului național în fața primelor nu este necesar a fi argumentată la nivel general mai în detaliu față de aserțiunile expuse mai sus.

Odată cu mărirea numărului de produse și a creșterii intensității schimburilor pe unitatea de timp, ideea autoreglării prin piață nu mai poate fi argumentată în sens strict, în sensul susținerii cu unele măsuri temporare, dar constante, pentru a se realiza o echilibrare a cererii cu oferta. Nu susținem din această perspectivă intervenția statului sau a altor instituții private colective care micșorează la o primă observare mărimea avantajului comparativ într-un comerț relativ liber. Se susține crearea unor instrumente de autoreglare temporare (măsuri tarifare și netarifare) care să înceapă să funcționeze la un anumit nivel de ineficiență și să înceteze la atingerea unui anumit de eficiență a sistemului economic (clignotants fr.). Reducerea avantajului comparativ față de situația ideală inițială (fără costuri de comerț) este evidentă. Față de o situație empirică care se poate deteriora în timp, datorită unei structuri neadecvate (din perspectiva eficienței și a lipsei asigurării elementului de siguranță) a sistemului economic național, intervenția prin asigurarea unei concordanțe a celor două ierarhizări susține o convergență a intereselor individuale în cel colectiv la nivel național. Se asigură un optim potrivit riscului de gradul doi. Instrumentele propuse asigură o modificare a mărimii relative a profitului care sprijină concordanța, iar efectul de productivitate se regăsește în situația nouă inclus în avantajul comparativ al entității economice. Prin urmare, deși se propun soluții dintr-o perspectivă agregată în etapa a doua a schemei generalizate a lui Manoilescu, avantajul comparativ se măsoară tot în urma acțiunii de negociere a entităților, ca urmare a acestei tendințe de înclinare a avantajului comparativ individual (pur) cu cel datorat susținerii priorității la export a produselor eficiente din perspectiva fabricării.

Manoilescu a încercat prin folosirea cantității în efortul analitic de identificare a avantajului comparativ – fie și numai sub formă de inegalități și prin care se poate determina cel mult sensul schimbului – să cuprindă simultan efectul de avantaj comparativ și cel de productivitate în aceeași formulă. Ori, deși direcția sa de cercetare era justă, sistemul de formule nu poate asigura, în aceste condiții separarea efectului de productivitate de cel de preț. Soluția separării este necesară pentru, identifica constant și periodic lipsa concordanței dintre interesele individual și el național și pentru a armoniza în continuare aceste interese individuale în cel național. Aplicarea schemei generalizate a lui Manoilescu în cele două etape susține acest demers.

7. Unele premise și deschideri

Prezentarea succintă a schemei generalizate a lui Manoilescu asigură identificarea unor premise și deschideri pentru continuarea demersului analitic de rafinare a instrumentelor create, precum și pentru o folosire a schemei în relațiile comerciale empirice.

1. Schema generalizată folosește un sistem de algoritmi, pornindu-se de la o realitate empirică dată, fără a fi nevoie de presupuneri/ ipoteze inițiale precum autarhia, echilibrul general. Aplicarea adecvată și simultană a doi sau mai mulți algoritmi asigură cuantificarea avantajului comparativ într-o situație concretă dată în condiții de economicitate analitică.
2. Studiul influenței asupra avantajului comparativ a mai multor factori de producție se poate detalia, potrivit algoritmului de analiză a productivității totale (BLS of DOL, 1997). În aceste condiții avantajul (datorat) fiecărui factor este parte a avantajului fiecărei părți, așa cum acesta din urmă este parte din avantajul comparativ total al operațiunii de schimb.
3. Extinderea algoritmului inițial la schimbul bunurilor contra monedă, face posibilă înțelegerea și susținerea eficienței deciziilor în cazul de comerț cel mai întâlnit în schimburile internaționale. Lipsa tranzitivității ratelor de schimb face ca aplicarea algoritmului dedus, aferent schimbului cu monedă să fie făcută cu precauție, mai ales în cazul unor schimburi multiple și desfășurate în timp.
4. Extinderea folosirii schemei avantajului comparativ la schimburile interne face posibilă aplicarea facilităților schemei la schimbul cel mai frecvent. Schema analitică are un parcurs însă distinct în explicare, de mecanismul propriu-zis de mărire a avantajului comparativ în schimburile interne. În plus, frontiera posibilităților de producție poate fi folosit în legătură cu avantajul comparativ într-o relație explicită, însă distinct de schema propriu-zisă.
5. Cu ajutorul schemei, prin folosirea adecvată a algoritmilor se identifică simultan mărimea avantajului comparativ total și al fiecărei părți. Conform algoritmului de bază inițial se identifică direcția de schimb care poate să intereseze sau nu simultan ambele părți. Este posibil ca deși există avantaj comparativ, bunurile să nu fie disponibile din diverse motive. Un avantaj al schemei generalizate este că permite măsurarea avantajului comparativ la diferite niveluri ale prețului, la diferite forme de comerț. Prin urmare avantajul comparativ din schimburile externe, diferit de cel din schimburile interne și măsurat separat printr-o schemă adecvată, și se adaugă la cel din relațiile comerciale interne.
6. Cazul costurilor de comerț arată partea duală a principiului avantajului comparativ, pierderea de avantaj comparativ folosind ca punct de referință prețurile interne inițiale și prețurile internaționale modificate. Acest caz are efecte similare cu cele din aplicarea de măsuri tarifare și netarifare din etapa a doua a schemei generalizate: reducerea avantajului comparativ. Schema costurilor de comerț este cea mai dificil de înțeles și necesită a fi extinsă, față de stadiul actual, și la alte subcazuri principale.
7. Prin urmărirea aducerii de valoare națională – situație posibilă pentru fiecare țară, se asigură simultan cu o convergență a intereselor individuale în unul național, o extinderii cooperării dintre țări prin înțelegeri multilaterale. Unele precizări ale statutului Organizației Mondiale a Comerțului, referitoare la extensia automată a facilităților dintre două (mai multe) țări pentru toate țările membre ale OMC – cu care nu sunt de acord în prezent unele țări – aduc o atingere simultană a realizării intereselor ambelor țări participante la schimbul internațional. Continuarea funcționării unui sistem economic național, în legătură cu schimbul internațional de bunuri, într-un mod care să se apropie de un nivel optim este însă o prioritate națională permanentă. Se asigură astfel o consistență pe termen lung a funcționării unei economii naționale. Intervenția prin măsuri „externe” asupra pieței libere în asigurarea convergenței acestor interese prin

stabilirea unei ordini de prioritate a produselor exportate și importate, într-o oarecare măsură similară cu cea a „introducerii”/ utilizării de costuri de comerț, poate reduce temporar avantajul comparativ individual la unele entități economice/ produse și la momentul intervenției. Pe termen lung și pe ansamblul economiei se asigură un avantaj comparativ constant, susținut de aducerea de valoare națională. Aceasta înseamnă producerea sau importul unui volum (cantitativ sau valoric real) mai mare de mărfuri potrivit unei structuri necesare a consumului.

8. Măsurarea avantajului total se poate face potrivit organizării actuale a bazelor de informații referitoare la prețuri și comerțul exterior într-un mod satisfăcător (Dogaru, 2003, cap 4). Bazele de date ale parității puterii de cumpărare și mai ales cele ale raportului valorii unitare susțin o măsurare în sens slab a avantajului total, sau cel puțin a unei tendințe de evoluție a acestuia. Combinarea măsurării prin prețuri interne cu cele ale (indicilor) prețurilor de export și import ar asigura o anumită consistență și un corolar al eforturilor economiștilor care s-au ocupat de această direcție în ultimele două secole.

Cunoașterea și aplicarea în detaliu a problemei agregării (cu cele două cerințe referitoare la schimbarea în timp a structurii volumului bunurilor exportate și importate comparate, precum și cea a identității în timp a bunului comparat) asigură măsurarea tendinței de evoluție a avantajului comparativ. Este posibil ca cele două probleme, cea a măririi costurilor de comerț, datorate mondializării schimburilor și, mai ales, cea a nerespectării unei ordini de prioritate a bunurilor exportate și importate potrivit eficienței producerii, să ne releve un consum nejustificat de resurse. În această urmărire a respectării principiului raționalității în aplicarea avantajului comparativ, ce verifică și natura acțiunii umane, posibil de măsurat în cazul avantajului comparativ într-un mod mai riguros, este posibil să ajungem la concluzia că s-a realizat în ultimele două secole un consum sporit de resurse, cel puțin în ultima jumătate de secol. În aceste condiții cerințele principale ale conceptelor de dezvoltare umană și ale legii entropiei, nu au fost respectate.

Bibliografie

1. Addison, T. John. 1992 și alții. *Dicționar Macmillan de economie modernă*, București, Editura Codesc, 1999.
2. Buchanan James. 1975. *Între Anarhie și Leviathan*, Editura Institutul European, Iași, 1996.
3. Bureau of Labor Statistics, US Departemts of Labor (BLS of DOL). 1997. *Handbook of Methods*, Department of Labor, Washington, 1997.
4. Coe, V. F. 1935. Gains from Trade, in *The Canadian Journal of Economics and Political Science*, pag. 588-598.
5. Deardorff Deardorff, Alan, 2004. Local Comparative Advantage: Trade Costs and the Pattern of Trade, in *Research Seminar in International Economics*, Discussion Paper No. 500, February 27, 2004, Gerald R. Ford School of Public Policy, The University of Michigan, <http://www.fordschool.umich.edu/rsie/workingpapers/wp.html>.
6. Deardorff, Alan V. 2005. *How Robust is Comparative Advantage*, The University of Michigan, January 2005, <http://www.fordschool.umich.edu/rsie/workingpapers>.
7. Denis, Henry. 1966. *Histoire de la pensée économique*, Paris: Presse Universitaires de France.
8. Dogaru, Vasile. 2000. Schema teoretică a comerțului internațional. Generalizarea formulei lui Manoilescu, în *Revista Română de Statistică*, iulie 2000, pag. 45-64.
9. _____. 2002a. Analiza schimbului asimetric în comerțul internațional prin schema teoretică generalizată a lui Manoilescu, în volumul *Conference Proceedings Section 4 - Statistics, Economic Analysis, Data Processing Mathematics*. Tg. Jiu, Academica Brâncuși 22-24 mai 2002, pag. 165-172.
10. _____. 2002b. Limitele avantajului relativ total și parțial în schimbul internațional a două produse, în volumul *Conference Proceedings Section 4 - Statistics, Economic Analysis, Data Processing Mathematics*. Tg. Jiu, Academica Brâncuși 22-24, mai 2002, pag. 173-182.
11. _____. 2002c. Noțiunile de termen lung și termen scurt în economia analitică, în *Revista Română de Statistică*, nr. 3, 2002, anul II Serie nouă, pag. 69-84.

12. _____. 2003a. Schema teoretică a avantajului comparativ în schimbul barter - o completare, în volumul *Conferința internațională „Rolul științei și învățământului economic în realizarea reformelor economice din Republica Moldova”* (25-26 septembrie 2003), vol. II, pag 698-705, Chișinău: Departamentul Editorial-Poligrafic al ASEM.
13. _____. 2003b. Avantajul comparativ în schimburile interne și frontiera posibilităților de producție, *Revista Română de Statistică*, nr 4, 2003, pag 66-83.
14. _____. 2003c. *Veniturile populației și prețurile produselor agroalimentare*, București: Editura Expert.
15. *Encyclopédie économique*. 1990. vol. I-II, Paris, Economica. Editor Reiffers Jean-Louis și alții.
16. Eurostat, 2002. *Manuel de la statistique de UE des prix agricoles*, Luxembourg, Communautés Européennes.
17. Florian, Mircea. 1983. *Recesivitatea ca structură a lumii*. București: Editura Eminescu, vol. I.
18. Georgescu-Roegen, Nicholas. 1971. *Legea entropiei și procesul economic* București: Editura Politică, 1979.
19. Harrigan J. și Evans C.L. 2003. Distance, Time and Specialization, <http://www.nber.org/papers/w9729>
20. Kemp, Murray C. 1968. Some Issues in the Analysis of Trade Gains, *Oxford Economic Papers*, July 1968, 20, pp. 49-61.
21. Korten, David C. 1995. *Corporațiile conduc lumea*, București: Editura Samizdat.
22. Kravis Irving B, Kenessey, Zoltan, Heston, Alan, Summers, Robert (KKHS). 1975. *A System of International Comparisons of Gross Product and Purchasing Power*, Baltimore, The John Hopkins University Press.
23. Krugman, Paul și Obstfeld Maurice. 2000. *International Economics*, New York: Addison-Wesley Publishing Company.
24. Manoilescu, Mihail. 1929 (1937). *Forțele naționale productive și comerțul exterior*. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1986.
25. Mises, Ludwig von. 1949. *Human Action*, San Francisco, Fox & Wilkes, 1996.
26. Moscovici, Serge. 1984. Fenomenul reprezentării sociale în „*Psihologia câmpului social: REPREZENTĂRILE SOCIALE*”, coord. Adrian Neculau, București: Editura Știință și Tehnică S.A., 1995, pag. 1-84.
27. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). 2002. *Purchasing Power Parity and Real Expenditures*, Paris.
28. *Palgrave The New, A Dicționar de Economie (PAL)*, vol. I-IV, editor Eatwell și alții. 1988. Londra: The Macmillan Press Limited, 1998.
29. Porter, M, 1990. *The Competitive Advantage of Nations*, New York: The Free Press.
30. Ricardo, David. 1817. *Opere alese*, București: Editura Academiei R.P.R, 1959.
31. Ruffin, Roy J. 2002. David Ricardo's Discovery of Comparative Advantage, in *Forthcoming: History of Political Economy*, Winter 2002.
32. Samuelson P.A. Nordhaus, W.D. 1995, *Economie politică*, București, Editura Teora, 2000.
33. Samuelson, P.A. 1939. The Gains from International Trade, in *The Canadian Journal of Economics and Political Science*, pag. 195-205.
34. Viner, Jacob. 1937. *Studies in the Theory of International Trade*, New York: Harper and Brothers Publishers.
35. United Nations Statistical Commission and Economic Commission for Europe (UNSCECE). 1999. *International Comparison of Gross Domestic Product in Europe 1996*, Geneva, United Nations.
36. US Census Bureau. 2002. *Statistical Abstract of US 2002*. Washington.

Anexa 1A. Necesitatea studiului corelat al unor concepte în măsurarea avantajului comparativ din schimbul de bunuri. Fixarea unor puncte de referință

În prezenta parte a studiului vom analiza sumar câteva din conceptele și două ipoteze principale folosite în legătură cu principiul avantajului comparativ din schimburile de mărfuri. Prin urmare ne propunem să identificăm în plan analitic legătura, unele suprapuneri și goluri, dintre aceste concepte în eforturile de înțelegere unitară a procesului de schimb. Conceptele analizate au rolul de a oferi o perspectivă istorică, în înțelegerea deducerii schemei generalizate a lui Manoilescu.⁴⁵

Raportul de schimb

În literatura de specialitate sunt cel puțin trei sensuri de folosire a acestui concept. Originea conceptului se regăsește, potrivit constatărilor lui Jacob Viner (1937), în legătură cu necesitatea echilibrării balanței de plăți sau a celei din schimburile comerciale, pornind de la observarea evoluției comparative a prețurilor internaționale de export și import. Evoluția indicilor prețurilor de import și export la aceleași bunuri, precum și o comparație a prețurilor produselor industriale cu cele agricole pe perioade istorice ne arată că, în baza efectului de propagare, există la cele două tipuri de prețuri comparate tendința de a se influența reciproc. Apare un efect similar celui de muticoliniaritate, la care se adaugă cel datorat unor structuri diverse a exporturilor sau importurilor diferitelor țări sau a unor grupe de produse, care influențează comparația prin raportul de schimb. Prin urmare, în această formă a raportului de schimb, nu se poate sprijini măsurarea avantajului comparativ, deoarece nu se folosesc și prețurile interne. Poate fi considerat o soluție *duală*, însă incompletă, a folosirii curente numai a prețurilor interne în explicarea avantajului comparativ, care de asemenea limitează identificarea posibilității de finalizare a negocierii, deoarece numai în baza prețurilor interne nu se poate identifica avantajul comparativ parțial al fiecărei părți. Ronald Findlay face o analiză extinsă a acestui termen (Terms of trade, în PAL IV).

În calculele din unele țări cu economie de comandă, înainte de 1990, raportul de schimb se referea la raportul dintre prețul internațional și cel intern aferent aceluiași bun. Este o direcție care ne apropie de identificarea avantajului comparativ al fiecărei părți, ca parte din avantajul comparativ total. Transformarea adecvată a schemei din schimbul barter, în schimbul unui bun contra monedă ne arată proprietățile raportului de schimb, formulate în această perspectivă. Soluția, similară cu cea identificată de Viner (1937, cap VIII) la un economist ce a propus-o în urmă cu aproape două secole, este un pas spre înțelegerea interesului individual prin măsurarea avantajului comparativ propriu al fiecărei entități economice.

În al treilea rând, raportul de schimb este folosit ca raport dintre prețurile produselor agricole și prețurile (unor) factori(lor) de producție agricoli (Eurostat, 2002). Fiind calculat și în termeni (dublu) deflatați, conceptul în această formă se apropie mai mult de cel de productivitate parțială sau totală, în funcție de modul de calcul. Această formă a conceptului nu are legătură efortul de măsurare a avantajului comparativ, în sensul său de bază, deși prin raportul de schimb

⁴⁵ Deși la o parte din aceste concepte sau ipoteze s-au identificat relaționări ulterioare de principiul avantajului comparativ, în prezent efortul nostru este direcționat spre o sinteză a legăturilor analitice în studiul fenomenului avantajului comparativ. Așa cum am arătat într-un articol, după prezentarea generală a schemei generalizate a lui Manoilescu, căutărilor noastre au fost constante și sistematice, în a ne putea confirma sau infirma existența unor rezultate similare, sau pentru a înțelege cum a evoluat, din perspectivă istorică, conceptul avantajului comparativ, și mai ales măsurarea acestuia. În opinia noastră concluziile recente ale lui Alan Deardorff (2005), deși nu dovedesc strict valabilitatea schemei, au un grad de generalitate ridicat, susținând robustețea și valabilitatea principiului avantajului comparativ.

din agricultura Uniunii Europene se încearcă să se urmărească efectul de deviere dintre cele două grupe de prețuri. Deflatarea schimbă însă sensul total al folosirii raportul de schimb în această formă față de cea utilizată în schimburile internaționale.

Alături de raportul de schimb sunt folosite alte două noțiuni în măsurarea avantajului comparativ. Prețurile relative și costurile de oportunitate au fost definite ca raporturi între prețurile din aceeași țară și, respectiv, prețurile aceluiași produs din cele două țări. Folosirea acestor două concepte alături de cea a raportul de schimb, ultimul într-o semnificație limitată, a fost limitată pentru o folosire adecvată și relaționată (Dogaru 2002b).

Câștigurile din comerț

Conceptul este analizat după 1950 pornind de la constatările lui Adam Smith, Torrens R. și John S. Mill și se referă, de regulă, la țările mici, iar observațiile care s-au făcut nu au o reprezentativitate, în sens strict (Kemp M., Gains from trade, PAL II; 1968). În principiu acest concept susține că veniturile din comerț sunt superioare în cazul unui comerț liber față de situația unui comerț închis (autarhic). Conceptul se regăsește și în literatura anilor 50 și mai timpuriu în deceniul al patrulea al secolului trecut (Coe, 1935). Deși în ultimele decenii majoritatea autorilor nu fac legătura cu literatura din anii 30-40 referitoare la acest concept decât prin articolul lui Samuelson din anul 1939, problemele au fost analizate dintr-o perspectivă apropiată. Lipsa continuității sau mai exact a convergenței de opinii în crearea unor concepte și identificarea unor fenomene, fundamentale în înțelegerea actului de schimb a întârziat realizarea unei sinteze periodice care să se constituie în baza de aserțiuni considerate adevărate, dar într-un mod necontradictoriu (Georgescu-Roegen, 1971) în știința economică.

Frontiera posibilităților de producție

Conceptul explică cazul unei producții mărite în cazul identificării avantajului comparativ. Existența unei frontiere de producție, inclusiv a punctelor intermediare, de mixtură, este legată de folosirea de cantități și de un volum de resurse. Prin schema generalizată a lui Manoilescu se poate măsura avantajul comparativ în formă relativă utilizând numai prețurile. În folosirea schemei frontierei posibilităților de producție se face trecerea de la cantități la resurse prin costurile unitare ale celor două produse. Prin extensie, la observarea posibilităților de producției în cadrul unei frontiere la nivel internațional, se pot folosi prețurile de producție în locul costurilor, identificându-se soluția optimă de specializare în producție sau mix-uri ale unor variante intermediare.

Mărirea cantităților produse în urma schimbului structurat potrivit principiului avantajului comparativ este o consecință a cunoașterii și a folosirii cerințelor acestui principiu. Este posibil însă ca, din diverse motive, resursele câștigate sub forma de profit (avantaj comparativ) să fie folosite la producerea altui bun. Se au în vedere cazurile în care nu este nevoie de o producție mai mare sau se dorește schimbarea pieței. În cazul existenței proporționalității costurilor sau prețurilor interne nu este posibil de a realiza avantaj comparativ și, prin urmare nici, o sporire o producției, ultima fiind explicată în cadrul frontierei posibilităților de producție. De asemenea, aplicarea inversă a schemei în cazul unui schimb avantajos, ce nu ar realiza de această dată un avantaj comparativ, nu ar asigura, de asemenea o sporire a producției. Prin urmare este necesar ca cele două concepte să fie folosite separat și, atunci când este necesar, în mod relaționat, folosindu-se avantajele legate de existența două noțiuni simultan.

Ipoteza autarhiei

Potrivit principiului lui Ockham introducerea unei ipoteze se face numai dacă este strict necesară. Referitor la folosirea ipotezei autarhiei, presupunerea (inițială) a lipsei unor procese de schimb externe, tocmai în situația când se analizează necesitatea acestui schimb, nu este una din cele mai adecvate soluții. Mărirea efectelor datorate lipsei schimbului se realizează prin

măsurarea avantajului comparativ, cel total și cel al fiecărei entități economice. Relațiile dintre cele patru numere de aur și, în continuare, cu cele două prețuri internaționale susțin în principiu lipsa unui avantaj în cazul inexistenței schimbului. Aceasta este condiția necesară. Sensul operațiunii de schimb, mărimea avantajului comparativ, respectarea interesului majorității entităților economice dintr-o țară sau uniune economice – ultima cerință fiind identificată în faza a doua a schemei generalizate a lui Manoilescu – alcătuiesc condiția de suficiență a susținerii unui proces de schimb în baza principiului avantajului comparativ.

Prin urmare, nu este necesar să presupunem lipsa a tocmai ceea ce încercăm să măsurăm: existența unui avantaj comparativ, măsurat, în principal, în economiile concurențiale monetare prin profit. Inexistența avantajului comparativ ne indică, pe de altă parte, faptul că este mai oportun să menținem numai relațiile de schimb interne. Prin identificarea proprietăților principiului avantajului comparativ s-a arătat că există posibilitatea unui câștig în toate situațiile, cu excepția proporționalității prețurilor interne, când cel puțin o entitate nu poate realiza câștig. Această ultimă situație de schimb asimetric nu poate fi susținută în baza existenței interesului individual al fiecărei entități economice în a realiza profit monetar din procesul de schimb. Acceptarea ipotezei autarhiei se încadrează în situația mai generală de folosire inadecvată a ipotezei *ceteris paribus* în procesele economice. Or, așa cum a arătat Georgescu-Roegen (1971, cap 8), aceasta poate fi o ipoteză monstruoasă în procesele evolutive, cum sunt cele economice.

Ipoteza echilibrului

Echilibrul se poate regăsi în sens strict la fiecare act de schimb. Orice negociere, dacă nu este luată în condiții de constrângere sau urmată de asemenea condiții, inclusiv de unele existente anterior, se face în condiții de echilibru. Cele două bunuri schimbate sau prețul monetar contra cantității dintr-un bun sunt considerate procese de comerț pe bază de echivalente, deoarece, din perspectiva relațiilor sociale negocierea are ca punct final realizarea tocmai a acestui echilibru.⁴⁶ Nu înțelegem aici prin constrângere lipsa unor mijloace de existență, regăsite de regulă în țările în curs de dezvoltare, a unor indivizi sau entități economice aflați în situații similare, care pot în anumite condiții să fie dispuse să vândă produsele în condiții dezavantajoase care nu se încadrează în cele normale presupuse ca regulă prin algoritmul de bază (schimbul cu două produse și două entități economice). Mises (1949) arată că în schimbul de bunuri indivizii percep faptul că ies fiecare (fără să-și explice însă) într-un avantaj mai mare decât partenerul lor. În fapt ei intuiesc proprietatea avantajului comparativ de a obține un avantaj mai mare față de situația în care nu schimbă cantități de bunuri, însă numai dintr-o perspectivă individuală, pe partea lor de schimb. Dacă se acceptă aserțiunea că, potrivit schemei generalizate a avantajului comparativ, comerțul se efectuează cu o împărțire egală a avantajului comparativ apare mai clar că ideea de a primi în contrapartidă/ contraprestație *mai mult* decât partenerul, alte ipoteze nefiind formulate în această direcție, este specifică simțului comun. Această intuiție a simțului comun este însă un punct de plecare în reflecțiile noastre dacă nu cunoaștem proprietățile principiului avantajului comparativ.

Aceste aserțiuni pot fi susținute sumar în legătură cu ipoteza echilibrului. Prin agregare se poate accepta, referitor la schimburile comerciale, realizarea succesivă de echilibre la diferite

⁴⁶ Dacă încercăm trecerea de la nivelul prețurilor la nivelul valorii, în forma similară, adecvată oarecum dezvoltării societății actuale, și a perspectivei de epuizare a resurselor (sau cel puțin de lipsă de acces la cele necesare existenței unor indivizi sau forme agregate ale acestora, entități sau țări), problema echivalentului de valori poate suferi o oarecare abatere/ deviere datorată acceptării în analiză a conceptului de valoare. Deși fixată mai recent ca normă, valoarea unui bun, în legătură cu prețul acesteia, se referă mai mult la necesitatea de a economisi resurse (Dogaru, 2002). Conceptul de valoare fiind astfel diferit semnificativ de cel de preț, dar susținând într-o formă superioară funcția de realocare a resurselor prin preț, problemele apărute în legătură cu valoarea pot fi analizate fără să afecteze ecuația echilibrului negocierii. Pentru a nu intra mai în detaliu în această direcție acceptăm soluția/ ideea generală a lui Eatwell (PAL I, pag. 5), privind lipsa relativă de necesitate a conceptului de valoare – ce poate fi acceptat aici în sens slab în opinia noastră – în legătură cu folosirea numai a prețurilor în economiile concurențiale monetare.

niveluri economice până la nivel național sau chiar mondial.⁴⁷ Ipoteza echilibrului în negocierea de bunuri, prin urmare, nu este necesară în sens strict. O susținere a acesteia ar infirma indirect calitatea de raționalitate a acțiunii umane și parțial interesul de a realiza un schimb. Este dificil de presupus faptul că, prezente fiind premisele de bază, în condiții normale nu se realizează un schimb echivalent de bunuri.

În etapa interesului național apare acum mai evidentă constatarea referitoare la indivizii întreprinzători, ca persoane individuale sau reprezentați ai entităților economice, care nu înțeleg necesitatea susținerii realizării unui schimb echitabil în timp cu alte spații economice naționale. În lipsa unei ordini de preferință la export și import potrivit unei eficiențe a producerii, ipoteza echilibrului, o extremă dintr-o perspectivă oarecum diferită a schimbului echitabil, este o necesitate în relațiile sociale.⁴⁸ Pe de altă parte este relativ dificil să se realizeze această ordine de prioritate. Există o asimetrie de informare în acțiunea de identificare a acestei ierarhizări, precum și un decalaj datorat momentului luării deciziei sau a realizării acțiunii în baza acestei cunoașteri. Între timp asimetria este întreținută și dintr-o altă perspectivă deoarece în perioadele care au trecut de la culegerea informațiilor s-au schimbat între timp condițiile, astfel că acțiunile pot și devin inadecvate deciziilor luate în baza informațiilor inițiale. Lumea empirică nu este inertă ca și premisele analitice din realitatea abstractă. Înghețarea timpului potrivit logicii aristotelice, necesară în înțelegerea analitică a proceselor economice, – unde schimbarea calitativă ce trebuie percepută nu este sprijinită de această presupunere, uneori cu o extensie inadecvată a folosirii clauzei *ceteris paribus* – este și va rămâne probabil o piatră de încercare pentru a face judecăți în logica cu două valori.

Echilibrul ce are în vedere permanent două puncte de reper, prețul și bunul, stocul existent și cel necesar, în general *ceea ce este* și *ceea ce trebuie*, este regăsit permanent în proiecțiile individuale ale unui individ normal. De aceea susținerea sau nu a necesității echilibrului, sau a priorității schemelor de dezvoltare bazate pe echilibru sau lipsă de echilibru sunt într-o oarecare măsură presupuneri tautologice. Esența dezvoltării oricărui organism, inclusiv a unuia social cum este cel economic, stă într-o pendulare, este adevărat duală în jurul unei stări de echilibru, ce este la rândul său în mișcare în timp și spațiu, fiind definită astfel în mod diferit și la diferite niveluri cantitative și calitative.

⁴⁷ Desigur că realizarea de echilibre în legătură cu relația dintre necesități individuale sau de producție, referitor inclusiv la posibilitățile de procurare de resurse/ aprovizionare, se trece dintr-o perspectivă empirică, de la „ceea ce este”, la una normativă, la „ceea ce trebuie”. Nu lăsăm să treacă această posibilitate fără a arăta că echilibrul și dezechilibrul coexistă și, sunt percepute prioritar față de celălalt, în legătură cu punctul de referință ales. În model cu fluxuri și stocuri, de felul celui propus de Georgescu-Roegen (1971), - folosind proprietățile matricilor Leontief, și utilizat de altfel de peste patru decenii sub forma modelului DRI în economia americană având ca variabilă principală forța de muncă, - ar lămurii mai mult încercarea în plan analitic de a sprijini convergența/ coexistența simultană și constantă a echilibrelor și dezechilibrelor în aceleași spații economice și în aceeași perioadă de timp.

⁴⁸ Am introdus aici și cerința principiului echității de a realiza schimburi de echivalente, în condiții de echitate, – trecând analiza pe un plan superior calitativ – pentru a sprijini o împărțire a profitului și veniturilor, astfel încât să nu se realizeze o disparitate între aceste două caracteristici la indivizi și entități economice care să susțină o instabilitate socială (greve, proteste, nemulțumiri sau o stare de insatisfacție în general).